תנ"ך · אחרונים · מצודת דוד · נביאים

מצודת דוד על מלכים ב

רבי דוד אלטשולר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מצודת דוד על מלכים ב

רבי דוד אלטשולר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מצודת-דוד-על-מלכים-ב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 5
פרק ג 7
פרק ד 10
פרק ה 14
פרק ו 17
פרק ז 20
פרק ח 22
פרק ט 25
פרק י 29
פרק יא 32
פרק יב 35
פרק יג 37
פרק יד 39
פרק טו 41
פרק טז 44
פרק יז 45
פרק יח 50
פרק יט 54
פרק כ 57
פרק כא 59
פרק כב 60
פרק כג 62
פרק כד 66
פרק כה 68

פרק א

פסוק א
ויפשע מואב. כי מאז היו עבדים לישראל, ואחרי מות אחאב מרדו:

פסוק ב
בעד השבכה. ארובה היתה ברצפת העליה, והיתה סתומה מעצים דקים עשויה כעין שבכה, ובעברו דרך עליה, נשברה ונפל דרך בה:

ויחל. נעשה חולה:

פסוק ג
המבלי אין. המלה כפול לתוספות ביאור, ורצה לומר, וכי בעבור שאין אלהים בישראל וכו', בתמיה, הלא יש אלהים בישראל, ומדוע לא דרשתם בנביאיו:

פסוק ד
וילך. הלך לדרכו:

פסוק ז
מה משפט האיש. מה תארו ומלבושיו:

פסוק ח
בעל שער. מגודל בשער הרבה, וחגור הוא בחגורה של עור:

פסוק ט
וחמשיו. עם חמשים האנשים אשר הוא שר עליהם:

המלך דבר רדה. כאומר רד במצות המלך, כי אקחך עם אנשי:

פסוק יג
תיקר נא נפשי. תהא נפשי יקרה וחשובה בעיניך, לבל תמית אותי:

פסוק יד
ותאכל וגו'. על שדברו בזדון:

ועתה. הואיל ואני באתי בהכנעה:

פסוק טו
רד אותו. רד עמו:

וירד אותו. וירד עמו:

פסוק יז
וימלוך יהורם. אחי אחזיה בן אחאב:

בשנת שתים ליהורם בן יהושפט. אמרו רבותינו ז"ל (תוספתא סוטה יב ב) מעת שהלך יהושפט אל רמות גלעד לעזור לאחאב, מונין המלכות גם לבנו, על כי היה ראוי ליהרג אז, על שעזר לרשע, והעת ההיא הם שתי שנים, כי אז נהרג אחאב, ומיד מלך בנו אחזיה, וימי מלכו שנתים ומת, ומיד מלך יהורם אחיו:
כי לא וכו'. שימלוך תחתיו, לזה מלך אחיו:

פרק ב

פסוק א
בהעלות. בעת בא הזמן שהעלה ה' את אליהו על ידי רוח סערה אל השמים, הלך אז אליהו עם אלישע מן הגלגל:

פסוק ב
שב נא פה. מגודל הענוה חפץ לדחותו, לבל יראה בהלקחו השמים:

פסוק ג
אשר בית אל. אשר בבית אל:
הידעת. בלשון שאלה אמרו, האם ידעת וכו':
מעל ראשך. כאילו אמרו, הנה היה לך לעטרה, ויוסר העטרה מעל ראשך:
החשו. שתקו, ולא תדברו מזה, על כי ראה באליהו, שאין חפצו לגלות הדבר לגודל הענוה:

פסוק ז
מנגד מרחוק. כפל המלה לתוספות ביאור:

פסוק ח
ויגלום. כרך אדרתו, שתהא נוחה להכות בה את המים:
ויחצו הנה והנה. נבקעו המים, ומזה הלכו להם, ומזה נשארו במקומם ולא ירדו למטה:

פסוק ט
שאל וכו'. רצה לומר, שאל בטרם אלקח, מה טובה אעשה לך:
פי שנים. שתשרה עלי רוח הנבואה, במעלה כפולה על מה ששרתה עליך:

פסוק י
הקשית לשאול. כי איך אוכל להשפיע עליך דבר שאין בי:
אם תראה. אך אם תראה אותי בעת אשר אהיה נלקח ממך, יהיה לך כן, כי אז נתכפלה מעלת אליהו ממה שהיתה מקודם, ויוכל להשפיע לזולתו כל הדבר שיש בו אז:

פסוק יא
והנה רכב אש. והנה בא רכב אש וכו':

פסוק יב
ואלישע רואה. בעת שנלקח:
אבי אבי. רבי רבי, שהיה לישראל לעזור מול האויב כמו רכב ופרשים, כן תרגם יונתן:
לשנים קרעים. רצה לומר, לשני חתיכות:

פסוק יד
איה ה'. כאומר, עם שנלקח אליהו, הנה איה ה', הלא השגחתו ויכלתו לא כלה:
אף הוא. רצה לומר אף הוא בהוייתו בכל עת, ולא נשתנה. ודוגמתו (יחזקאל כג מג): עתה יזנו תזנותיה והיא. ורצה לומר, עדיין היא בהוייתה כשהיתה מאז או, מוסב הוא על ויכה וכו', ורוצה לומר, אף אלישע עשה כמעשה אליהו, וכשהכה המים נבקעו הנה והנה וכו' [ומעתה הולך ומונה יחד כל הנפלאות שעשה אלישע]:

פסוק טו
ויראהו. כשהוא בוקע מי הירדן:

פסוק טז
בני חיל. אנשי חיל ובני כח, ללכת הנה והנה במעט זמן:
וישליכהו. חשבו שהרוח שבה אל האלהים, וגופו הושלך מת, ורצו לבקשו ולקברו:
לא תשלחו. כי ראה שעלה עם הגוף, ומגודל הענוה לא אמר להם מה שראה:

פסוק יז
עד בוש. עד אשר נתאחר זמן רב, שהפצירו בו לתת להם רשות לשלוח:

פסוק יט
טוב. בשדות וכרמים וכו':
והארץ משכלת. בסיבת המים משכלת יושביה:

פסוק כא
אל מוצא המים. אל המקום שהמים נובעים משם:
רפאתי למים. אמרו רבותינו ז"ל (מכילתא בשלח טו), שהיה הנס כפול, כי דרך המלח לקלקל המים:
לא יהיה משם. לא יבוא עוד משכלת מסיבת המים:

פסוק כג
עלה קרח. לפי שאליהו רבו, היה בעל שער, ואלישע היה קרח, אמרו בלעג והתול, עלה קרח השמימה, כאליהו רבך, וכאילו אמרו, אינך במעלה כמוהו, כי הוא היה בעל שער, ואתה קרח:

פסוק כד
ויראם. אמרו רבותינו ז"ל שראה ברוח הקודש שאין בהם לחלוחית טובה, ולכן קללם:

פרק ג

פסוק א
בשנת שמנה עשרה. רוצה לומר: כבר עבר שמונה עשרה ליהושפט, כי אחזיה בן אחאב מלך אחר שעבר י"ז ליהושפט, בתחילת י"ח, ושנתים מלך, והם מקצת הי"ח מיהושפט ומקצת הי"ט, ומלך אם כן אחיו יהורם בתחילת הי"ט, מיד אחר שעבר שנת י"ח:
שתים עשרה שנה. ומקוטעות היו:

פסוק ג
בחטאות ירבעם. בעגלי הזהב:

פסוק ד
היה נוקד. רוצה לומר: בעל צאן הרבה, ועל שרובם נקודים, יקרא המתעסק בהם בשם נוקד, כמו (עמוס א א): דברי עמוס אשר היה בנוקדים:
והשיב. לפי שבכל שנה העלה לו המס הזה, לכן אמר והשיב, רצה לומר: נתן וחזר ונתן:
צמר. עם צמרם לא גזוזים:

פסוק ו
ביום ההוא. בעת שבא אלישע לשומרון:

פסוק ז
כמוני כמוך. כמו שתעלה אתה, אעלה כן גם אני:

פסוק ט
ומלך אדום. הוא היה נצב, מלך מתחת יד מלך יהודה:
ויסבו דרך וכו'. רוצה לומר: הלכו שבעת ימים ולא מצאו מים:

פסוק י
כי קרא ה'. רוצה לומר: גזר ה' להפילם ביד מואב, כי בעבור הצמאון לא יתגברו להלחם:

פסוק יא
האין פה. האם אין פה:
אשר יצק מים. רוצה לומר: שהיה משרתו, והתבודד עמו בכל עת:

פסוק יב
יש אותו דבר ה'. כי בוודאי לא בא אל המחנה להלחם, כי אם בא מדבר ה':

פסוק יג
מה לי ולך. רוצה לומר: מה היא האהבה והקורבה אשר בינינו, מהי הטובה שעשית לי, ומה עשיתי לך, ומדוע אם כן תשאל בי:
לך אל נביאי אביך וגו'. הם נביאי הבעל:
אל וכו'. רצה לומר: אל תאמר עתה כדברים האלה, כי אנו בסכנה, ואל תעורר הדין בהזכרת החטאים:

פסוק יד
אשר עמדתי לפניו. שאני רגיל לעמוד לפניו בתפלה:
כי לולי וכו'. רצה לומר: אם לא היה הדבר הזה, מה שאני נושא פני יהושפט:
אם אביט וכו'. רצה לומר: אם הייתי מביט אליך בזולת יהושפט, יהיה עלי עונש השבועה:

פסוק טו
קחו לי מנגן. לשמחני בנגונו, כי בעבור שכעס על יהורם, לא חלה עליו הנבואה, כי אין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה, והכעס בא היא עם העצבון:
והיה כנגן. כאשר המנגן התחיל לנגן, שרתה עליו רוח הנבואה:

פסוק טז
גבים גבים. להתאסף בהם המים הבאים:

פסוק יז
לא תראו רוח. רצה לומר: לא יבואו המים בדרך טבעי, על ידי הרוח והגשם כי אם יבואו על פי נס:
ומקניכם. מה שהביאו למאכלם:
ובהמתכם. מה שהיו רוכבים עליהם:

פסוק יח
ונקל זאת. החסד הזה הוא נקל בעיני ה', כי עוד יעשה חסד גדול מזה, בתת את מואב בידכם:

פסוק יט
מבחור. טובה ונבחרה:
תכאיבו. תשחיתו אותה, במה שתשליכו בה אבנים, והוא לשון מושאל מן בעלי חיים, הנכאבים בהשחתה:

פסוק כ
כעלות המנחה. כאשר בא זמן העלאת מנחת תמיד הבוקר:

פסוק כא
שמעו. כאשר שמעו שעלו למלחמה, נאספו גם המה:
מכל חוגר. מכל היודע לחגור החרב:
ומעלה. והמעולים מהם, הם הגבורים אנשי מלחמה, ורצה לומר: איש לא נעדר:

פסוק כב
על המים. הבאים אל הנחל בדבר ה':
אדומים כדם. על ידי זריחת השמש על המים, נראים הם אדומים:

פסוק כג
דם זה. היות כי מעולם לא היה שם מים, לחשוב שנראים אדומים מזריחת השמש, כי לא ידעו שבא שמה מים בדרך נס:
החרב נחרבו. רוצה לומר: המלכים נהרגו בחרב, כי הכו איש את רעהו בהלחמם זה בזה:
ועתה. הואיל וכן, הרי הם מוכנים לשלל מואב, ולא יצטרכו מעתה להלחם בהם:

פסוק כד
ויבואו. כההולכים בבטחון, מבלי הכין למלחמה:
ויכו בה והכות וכו'. רצה לומר: הכו וחזרו והכו:

פסוק כה
איש אבנו. כל אחד השליך האבן אשר היה עליו להשליך:
עד השאיר אבניה וכו'. רצה לומר, לא השאירו בעיר קיר חרשת, כי אם אבני החומה, עם שהיתה מטרפולין של מואב:
ויסובו. אחר זה הפילו גם החומה, עם אבני הקלע:

פסוק כו
המלחמה. עם המלחמה הבא עליו:

להבקיע. רצה לומר: לעבור בתוך המחנה, אל מלך אדום להלחם עמו, ולא יכלו לבוא עד מקומו:

פסוק כז

ויקח את בנו. כי בא למקום בנו, ולקחו עמו ושרפו כליל כעולה, על החומה מול אביו מלך אדום:

ויהי קצף. מלך אדום קצף על ישראל, כי בעבורה באה לו הרעה ההיא, ולא ראו להצילו ורבותינו ז"ל אמרו (סנהדרין לט ב): שמלך מואב העלה בנו לעולה, מהם אמרו לשמים, ומהם אמרו לעבודת כוכבים, ובעבור זה קצף ה' על ישראל וכו':

פרק ד

פסוק א

ואשה וכו'. אמרו רבותינו ז"ל (זוהר חדש רות פב ב) שהיתה אשת עובדיה, והנושה היה יהורם בן אחאב, ובחיי אחאב הלוה לו ממון ברבית, לכלכל את הנביאים:

לעבדים. בעבור חוב הממון:

פסוק ב

מה יש לך. לשיהא הברכה שורה בו:

כל בבית. כלל לא:

פסוק ג

מן החוץ. מן האנשים שחוץ לביתך, ולתוספות ביאור אמר: מאת כל שכניך:

אל תמעיטי. אל תשאלי מעט כי אם הרבה כלים:

פסוק ד

והמלא תסיעי. הכלי אשר תמלא, תסיעי ממקומה, להעמיד האחר תחתיה, ולא תזוז האסוך ממקומה, על כי האסוך נעשה כמעין, ואין מדרך המעין לזוז:

פסוק ה

הם מגישים. את הכלים הריקים, כי היא לא זזה ממקומה עם האסוך:

פסוק ו

הכלים. אשר שאלה:

הגישה וכו'. כי לא ידעה אשר כבר נתמלאו כולם:

ויעמוד השמן. לא היה נשפך עוד:

פסוק ז
בנותר. בדמי השמן על דמי החוב:

פסוק ח
ויהי היום. רצה לומר: בא היום אשר עבר אלישע אל שונם:
אשה גדולה. אשה חשובה:
ויהי מדי עברו. מיום ההוא והלאה, מדי עברו וכו':

פסוק ט
הנה נא ידעתי. מכירה אני בו שהוא איש קדוש, ואין מהראוי לשבת אתנו יחד ואמרו רבותינו ז"ל (ברכות יב): האשה מכרת באורחים יותר מן האיש:
עובר. אף הוא עובר עלינו תמיד, בכל עת בואו פה, ואיך ישב עמנו יחד פעמים רבות:

פסוק י
עלית קיר. עליה קטנה בנויה בקיר אבנים, בנין מעולה:
יסור שמה. להתבודד בחדרו לבד:

פסוק יא
ויהי היום. בא היום אשר בא שמה, אחרי עשותה את העליה:

פסוק יג
אמר וכו'. לא רצה לדבר עם האשה פנים אל פנים:
הנה חרדת וכו'. רצה לומר: בעבור שאת מטרחת עצמך הטרחה הזאת בעבורינו, ומהו הגמול לעשות לך, האם יש לך דבר מה לדבר בעבורך אל המלך וכו':
בתוך עמי. רצה לומר: אני יושבת בתוך בני משפחתי, ואין מי מהם עושה רעה עמדי, לשאצטרך לקבול ולהתרעם על מי:

פסוק יד
ומה לעשות לה. אחר שהלכה מפניו שאל לגיחזי ומהו אם כן הגמול שאעשה לה:
אבל. באמת יש מקום לעשות לה גמול, כי אין לה בן, ואישה זקן, ובדרך הטבע לא תלד עוד, ואם תלד על ידך בן, יחשב לגמול רב:

פסוק טו
בפתח. בראותה שאיננו מדבר עמה פנים אל פנים הוסיפה להתרחק, ועמדה בפתח:

פסוק טז
למועד הזה כעת חיה. רצה לומר: לזמן הבא כעת הראויה להיות חיה רוצה לומר: יולדת, והיא ככלות תשעה חדשים, שהם ימי הריון:

את חובקת בן. רצה לומר: תשעשע עצמך עם בנך לחבקו, ואף כי בתחלה לא דבר עמה פנים אל פנים, אבל אחר שראה צניעותה שעמדה בפתח, חזר לדבר עמה:
אל אדוני. אל תדבר כדברים האלה:
אל תכזב. אל תאמר דבר הנפסק, בעבור לשמח לב שפחתך, ועל כי אמר חובקת בן, המורה לשעשוע מה, ולא הבטיחה שיתקיים, לזה אמרה אל תשמחני בדבר שאינו מתקיים:

פסוק יז
אשר דבר. כפי אשר דבר אלישע:

פסוק יח
ויהי היום. בא היום אשר יצא אל אביו, כשהוא עומד על הקוצרים:

פסוק יט
ראשי ראשי. יש לי כאב בראש, וכפל המלה כדרך הנוהם מכאב, כמו (יריה ד יט): מעי מעי אוחילה:

פסוק כג
לא חדש ולא שבת. כי בראש חדש ושבת היתה רגילה לקבל פניו:
ותאמר שלום. רוצה לומר: אין דבר רע שאלך בעבורו אל הנביא, ולא רצתה לגלות הדבר לבעלה, כי חשבה מוטב שיעשה הנס בצנעה:

פסוק כד
ותחבוש. קשרה האוכף:
נהג ולך. נהג האתון ולך אתה, ואל תתעכב בעבורי, שארכב אני בה, כי אם כאשר אומר לך עמוד, אז תעמוד:

פסוק כה
מנגד. מרחוק:
הנה השונמית הלז. רצה לומר: הזאת הבאה, היא השונמית:

פסוק כו
ותאמר שלום. אחר ששאלה, אמרה לו הכל שלום, ולא רצתה לגלות גם אליו:

פסוק כז
להדפה. בעבור כבוד הנביא, שלא תחזיק ברגליו:
הרפה לה. תן לה רפיון ואל תהדפנה, כי עושה כזאת בעבור מרירות נפשה, ולא ידעתי מה היא, כי ה' העלים ממני בעת נהיתה, וגם עתה לא הגיד לי:

פסוק כח
השאלתי. וכי שאלתי אני על הבן, עד שבעל כרחי הבטחתני אף בדבר שאינו מתקיים:
הלא אמרתי. בעת ההבטחה אמרתי, אל תטעה אותי, להבטיח לי דבר הנפסק:

פסוק כט
חגור מתניך. ללכת מהרה ובזריזות:
לא תברכנו. בכדי שלא תשהה בדרך:

פסוק ל
אם אעזבך. לבל תלך בעצמך עמדי:

פסוק לא
עבר לפניהם. הקדים להם:
ואין קול. אמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי סנהדרין י ב): כי גחזי לא שמע לדברי הנביא, והיה עוד מלגלג בדרך, לומר שהולך להחיות את המת:
ואין קשב. היא היא, כי כשאין קול, אין מה להקשיב וכפל הדבר במלות שונות:

פסוק לד
ויעל. על המטה:
פיו על פיו. כאילו ישפיע מן החיות שבאיבריו, אל איברי הנער:

פסוק לה
וישב. חזר לרדת מעל המטה:
אחת הנה. פעם להעבר מזה, ופעם להעבר מזה:
עד שבע פעמים. נתעטש ז' פעמים ופתח אחר כך את עיניו:

פסוק לח
שפות הסיר. ערוך הסיר על מקום מושבה, ובשל בה תבשיל:

פסוק לט
גפן שדה. מין גפנים הגדלים בשדה, והפירות הם דבר ארסי וממית:
ויפלח. בקע לחתיכות, ונתנה אל הסיר, כי לא הכיר בו שהוא דבר ארסי:

פסוק מ
ויצקו. שפכו הנזיד אל הקערות לאכלה:
מות בסיר וגו'. אתה איש אלהים, הנה בסיר יש דבר הממית, כי הרגישו במרירתו:

פסוק מא
ויאמר. אלישע אמר, החזירו הנזיד אל הסיר, וקחו קמח לתת בסיר, ואז יוסר הארס:

צק לעם. עתה שפוך אל הקערות ויאכלו:
ולא היה. רוצה לומר: וכן היה, כי לא היה מעתה דבר ארסי וממית:

פסוק מב
לחם בכורים. לחם העשוי מהקציר הנקצר שם ראשונה, והיו במספר עשרים, וממין השעורים:
וכרמל בצקלונו. שבלים רכים ומלאים, כשהם עדיין בקליפותיהן:

פסוק מג
מה אתן זה. רוצה לומר: הלא מעט המה:
אכול והותר. בהם יהיה די לאכול, ועוד יהיה מותר:

פרק ה

פסוק א
איש גדול. רוצה לומר: חשוב לפניו וכו':
ונשוא פנים. הכל היו נושאים לו פנים לכבדו, כי על ידו באה תשועה לארם ואמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני רממז רכב): שהוא משך הקשת לתומו, והרג את אחאב:
גבור חיל מצורע. כאומר, הנה בהיותו גבור חיל, חשק לרדת בכל עת אל המלחמה, ומפני צרעתו מנע, והיה מיצר בעבור זה:

פסוק ב
יצאו גדודים. כשהולכין מעצמן מתי מספר לשלול באשר ימצאו, קרוי גדוד:
נערה קטנה. גם קטנה תקרא נערה, וכן (ישעיהו יא ו): ונער קטן נוהג בם:
ותהי וכו'. היתה משמשת לפני אשת נעמן:

פסוק ג
אחלי אדוני. אם בקשת אדוני תהיה לפני הנביא, אז מבלי ספק ירפאו מצרעתו ונקרא רפואת המצורע בלשון אסיפה, לפי שבעודו בצרעתו, מחוץ למחנה מושבו, וכאשר יתרפא, יאסף ויכנס אל המחנה וכן נאמר (במדבר יב טו): עד האסף מרים:

פסוק ד
ויבא וכו'. נעמן סיפר הדבר לפני המלך:

פסוק ה
לך בא. אל הנביא:
אל מלך ישראל. שהוא יצוה את הנביא על זאת:

ויקח בידו. מנחה להנביא:

פסוק ו
ועתה. לא פירש הכתוב מה כתב בראשית אמריו, כי היה כמנהג לפקדו בשלום וסוף דבריו היה שאמר ועתה וכו':
ואספתו. לא שהיה דעת מלך אדם שמלך ישראל יאספו מצרעתו, רק דבריו היו, שהוא יצוה את הנביא לאספו מצרעתו:

פסוק ז
ויקרע בגדיו. מחמת חרדה:
האלהים אני. וכי אני אלהים להיות בידי להמית ולהחיות, כי זה וכו', כי אין מי יוכל לרפאות המצורע, אלא מי שבידו להמית ולהחיות, ומגודל רשעו לא האמין בהנביא, וחשב אשר שלח שהוא בעצמו ירפאו:
כי אך דעו נא. כאומר, הלא לא נעלם ממנו שלא אוכל לה, אבל הכוונה למצוא עלילה להלחם בי:

פסוק ח
וידע. לא למענך ארפאו כי אם למען קדושת השם:

פסוק י
וישוב בשרך לך. כי על ידי הצרעת רזה משמן הבשר, ומעתה ישוב לך הבשר, ואף תהיה טהור מן הצרעת:

פסוק יא
אלי יצא וכו'. חשבתי כי לכבודי יצא אלי, ויעמוד לפני על רגליו, כדרך הכבוד שעושים בני אדם לשרים הגדולים. ובדבר הרפואה, חשבתי שיקרא בשם ה', וינופף ידו אל מקום הצרעת, להשפיע שם הרפואה על פי נס, ובאופן זה יאסף המצורע:

פסוק יב
הלא טוב. רצה לומר: אבל באמרו רחץ וטהר נראה אם כן שאמר מדרך רפואה טבעית, והלא בוודאי אין ממש בדבריו, כי נהרות דמשק טובים המה מכל מימי ישראל, והלא בתמידות אני רוחץ עצמי בהם, וכי טהור אני, בתמיה, אם כן כמו שלא הועילו לי נהרות דמשק, כן לא יועילו מי הירדן:

פסוק יג
דבר גדול. אם הנביא היה אומר לך דבר טורח גדול בכדי שתטהר, הלא מהראוי היה שתעשה, ומכל שכן שאמר לך דבר קל, רחץ ובזה תטהר, ומדוע אם כן תמנע לעשות:

פסוק יד
כבשר נער קטן. דצה לומר: צחה ומזהירה:
ויטהר. נעשה טהור מן הצרעת:

פסוק טו
ויעמד לפניו. כעבד לפני האדון:
ועתה. בעבור הדפואה וההודאה הזאת, קח ממני מנחה:

פסוק טז
עמדתי לפניו. שאני רגיל לעמוד לפניו בתפלה:
אם אקח. רצה לומר: עונש שבועה יהיה עלי, אם אקח:

פסוק יז
ולא יותן. בשאלה אמר, לתת לו אדמה מעפר ארץ ישראל בשיעור משא שני פרדים, לשאתם לארצו למלאות מהם מזבח לזבוח עליו לה', ולא רצה לקחת מבלי רשות הנביא:
כי לא וכו'. כי מעתה לא אעשה עוד עולה וכו':

פסוק יח
לדבר הזה. שאל מהנביא, שיעתיר בעבורו לה' לסלוח לו על הדבר האמור בענין:
והוא נשען על ידי. בעת בואו להשתחות ובעל כרחי אשתחוה גם אני עמו:
בהשתחויתי. ובדבר ההשתחואה ההיא, יסלח לי ה':

פסוק כ
ויאמר. חשב בלבו:
הנה חשך. רוצה לומר: מנע את נעמן מליתן, הואיל ומנע עצמו מקחת מידו:
חי ה'. כאומר, הריני נשבע שלא יהיה כן, כי אם ארוץ אחריו ואקח ממנו דבר מה:

פסוק כג
הואל. כי חפץ היה להרבות במנחה להנביא:
ויפרץ בו. נעמן הפציר בגחזי לקחת ככרים, ובתחילה מיאן גחזי, לבל ירגיש נעמן שבא מדעת עצמו:
ויצר. נעמן קשר ככרים וכו', ונתנם לעבדיו, לשהם ישאו אותם:

פסוק כד
אל העופל. אל המגדל, וכן (ישיעה לב יד): עופל ובחן, או, כמו האופל באל"ף ורוצה לומר: למקום חושך, לבל יראה מי:
ויפקד. הניחם בבית שמור:

את האנשים. נערי נעמן:

פסוק כה
מאין. מהיכן תבוא:

פסוק כו
לא לבי הלך. רצה לומר: עם שאני ישבתי פה, וכי לא הלך לבי עמך, כאשר הפך איש וכו':
העת. וכי בעת ההיא ראוי לקבל ממנו את הכסף, הלא באה היא בדבר הנס, וכי ראוי להנות מן הנס במקום שאין דחק:
ולקחת בגדים. ואפילו אם היה נותן לך בגדים וזיתים וכו', לא היה לך לקחת, עם שהוא עושר רב:

פסוק כז
וצרעת. יחסר ראשית הדברים, וכאומר, הכסף נתון לך, וגם הצרעת:
כשלג. כי הצרעת לבנה היא, וכמ"ש (ויקרא יג ד): ואם בהרת לבנה:

פרק ו

פסוק א
המקום. בית מדרשם:
צר ממנו. דחוק הוא, להחזיק את כולנו:

פסוק ב
משם. מן היער הסמוך אל הירדן:

פסוק ה
מפיל הקורה. אל הירדן, להשיטה אל מקום הנרצה:
ואת הברזל. הקורה נפלה אל המים, ועם הברזל, הוא הגרזן:
אהה. הוא ענין לשון צעקת יללה:
והוא שאול. הגרזן שאול בידי, ואין לי לשלם מחירו:

פסוק ו
אנה נפל. איה המקום שנפל בה:
ויקצב. חתך חתיכת עץ:

פסוק ז
הרם לך. הגבה לך את הברזל:

פסוק ח
אל מקום פלוני אלמוני תחנותי. רוצה לומר: נהיה חונים במקום מכוסה ונעלם, ולא רצה לגלות בפני כולם, וזהו בכדי לארוב על מלך ישראל:

פסוק י
וישלח. שלח אל המקום שאמר לו הנביא, שבני ארם נסתרים בה, והזהירו מלעבור בה, ושלח שם לדעת אם האמת איתו:
ונשמר שם. והיה המלך נשמר משם, כאשר ראה שאמת הדבר:
לא אחת. לא פעם אחת לבד וכו', כי אם פעמים רבות הזהירו הנביא, ומצאם אמתיים, ונשמר שמה:

פסוק יא
ויסער. אחזו רעדה כמו רוח סערה, בעבור זאת:
מי משלנו. מי מאנשינו הולך אל מלך ישראל ומגלה מסתרינו:

פסוק יב
לא. אין מי מאנשינו מגלה המסתר:
יגיד למלך. כי יודע הוא בנבואה:

פסוק טו
איכה נעשה. איך נעשה להמלט:

פסוק טז
כי רבים. הרכב אשר הם בעזרתנו, המה מרובים מאשר עמהם:

פסוק יז
פקח נא. לראות דבר רוחני:
והנה ההר וכו'. ואף על פי שלא היה נעזר בזה כי אם במה שהוכו בסנורים, כל מקום הועיל בזה להשתיק הנער מצעקתו, כי הצעקה היה סיבה שירגישו הארמים אשר אלישע ישנו פה:

פסוק יח
וירדו. הארמים ירדו אל אלישע:
בסנורים. הוא העדר הראיה וההכרה האמיתית, וכן נאמר בסדום (בראשית יט יא): הכו בסנורים וכו' וילאו למצוא הפתח:

פסוק יט
לא זה הדרך. רוצה לומר: תעיתם בדרך בעת הלכתם אל דותן, ולא זהו העיר דותן:

אל האיש. הוא הנביא:

פסוק כ
פקח. רוצה לומר: יוסר מהם מכת הסנורים:

פסוק כא
האכה. בשאלה אמר, האם אכה אותם:

פסוק כב
האשר שבית. האם הם אשר שבית אתה, לשתכה בהם, הלא בנס הובאו, ומה לך להם:

פסוק כג
ויכרה. עשה להם סעודה גדולה:

ולא יספו וכו'. לא באו עוד באופן זה לארוב עליהם, בראותם כי הנביא מגלה מסתורם:

פסוק כד
ויקבוץ. לבוא בגלוי ובפומבי, ולזה קבץ כל עמו:

פסוק כה
והנה צרים. כאומר, מלבד הרעב מסיבת חסרון התבואה, נתוסף עוד הרעב בעבור שהיו צרים עליה, ולא הניחו להביא מאכל אל העיר:

עד היות. כל כך נתחזק הרעב, עד שהיה נמכר ראש חמור, בשמונים שקלי כסף:

פסוק כז
אל יושעך ה'. חשב אשר שאלתה על המזון, ואמר לה: ה' הוא אין מושיעך, ועם שבידו להושיעך, ואני מאין אושיעך, וכי בתבואה מן הגורן, או ביין מן היקב, הלא אין עמדי. וכאומר, לא יקרא אין מושיע, כי אם מי שבידו להושיע, ולא זולת:

פסוק כח
ויאמר. חזר המלך לשאלה, מהו המבוקש לך, כי שוב חשב שמא שאלתה בדבר אחר:

פסוק ל
מבית. מבפנים לבגדיו, וראוהו דרך הקריעה:

פסוק לא
כה יעשה וכו'. הוא ענין שבועה, וגזם ולא אמר:

אם יעמוד וכו'. כי אסירו, על כי בידו לעתיר לה' להסיר הרעב, ואינו חושש:

פסוק לב

וישלח. המלך שלח אל אלישע לפני בואו שמה, לשמרו לבל יברח עד יבא הוא, ולהרגו בפניו:

בטרם. עד לא בא השליח, אמר אלישע אל הזקנים הראיתם, רצה לומר: האם אתם נותנים לב לדבר הזה, אשר שלח בן המרצח להסיר ראשי, כי בנבואה נאמר לו:

בן המרצח. את אחאב קורא מרצח, לפי שמה שהרגה איזבל את כל הנביאים, היה בהסכמת דעת אחאב:

ראו וכו'. הסתכלו עת ביאת המלאך לפה, וסגרו אז את הדלת, ודחקוהו עם הדלת אל החוץ:

הלא קול. עודו מדבר עמהם, אמר: הלא עתה נשמע לי בנבואה קול רגלי אדוניו המלך, אשר הולך אחרי המלאך אשר שלח:

פסוק לג

יורד אליו. אל אלישע הביתה כי בשמעם שגם המלך יבוא חדלו מלסגור הדלת מפני כבוד המלכות:

ויאמר. כאשר בא גם המלך, אמר המלאך אל המלך, הנה רעת הרעב באה היא מה', לתשלום גמול הפשעים, ואם אוסיף לפשוע לשלוח יד בנביאו, אם כן מה היא התקוה אשר אוחיל עוד לה', הלא לא יוסיף לרחם עוד בעבור העון הזה, ומפני כבוד המלכות תלה הדבר בעצמו:

פרק ז

פסוק א

ויאמר וכו'. כשמוע דברי המלאך הממאן לשלוח בו יד מפחד ה', והמלך הסכים על ידו, אמר: הנה כעת הזאת ביום מחר, יהיה סאה סולת בשקל וכו':

בשער. מקום שמוכרין שם התבואה:

פסוק ב

אשר למלך נשען. מלת אשר עומדת במקום שתים, כאילו אמר, אשר למלך, אשר היה נשען על ידו בבואו אל הנביא, כמו שנאמר למעלה: הלוא קול רגלי וכו':

הנה ה' עושה. אף אם עושה ה' ארובות בשמים, להשליך דרך שם על הארץ הסולת והשעורים, וכי אפשר שיהיה הדבר הזה, להיות כל כך בזול:

רואה. הזול ההוא:

ומשם לא תאכל. כי תמות מיד ועל שלגלג על דבריו אמר לו כן:

פסוק ג

פתח השער. היו יושבים בפתח השער כדין המצורע כמו שנאמר (ויקרא יג מו): מחוץ למחנה מושבו:

עד מתנו. עד אשר נמות ברעב:

פסוק ד

נחיה. כי שם נמצא לחם:

ומתנו. כאומר מה בכך אם נמות, הלא ממה נפשך אנו מעותדים למיתה:

פסוק ו

וה' השמיע. הסיבה היה שלא מצאו שם איש, כי ה' השמיע, וכוי רצה לומר, בהשגחת ה' היה נדמה להם כאילו שומעים:

לבוא עלינו. וזהו הקול שאנו שומעים:

פסוק ז

המחנה כאשר היא. הכל בשלימות, כאשר היתה היא בעוד שהיו שם:

אל נפשם. להציל את נפשם:

פסוק ט

לא כן. לא טוב וישר, (שופטים יב ו): כמו ולא יכין לדבר כן:

היום הזה וכו'. כי היום יש בו מה לבשר טוב, ואנחנו שותקים מלבשר, ואם נמתין עד הבוקר, הלא יודע למלך על ידי אחרים, ונאשם בעיניו על מה שלא מהרנו לבוא ולבשר:

פסוק י

שוער העיר. שומר שער העיר:

אסור. קשור אל האבוס כדרכו:

כאשר המה. כשהיו מאז כאשר היו שם:

פסוק יא

ויקרא השוערים. שוער העיר קרא אל שומרי שערי בית המלך, ואמר להם הדברים האלה, והם הגידו הדבר לבית הפנימי, מקום מושב המלך:

פסוק יב

את אשר וכו'. הערמה והתחבולה אשר עשו:

כי יצאו. להמציא מה לאכול, כי לגודל הרעבון, לא ימתינו עד יחקרו על הדבר:

פסוק יג
אשר נשארו בה וכו'. כאומר, אף אם האויב ימית את הרוכבים אין היזק בדבר, כי יהיו ככל המון ישראל הנשארים בעיר, כי כולנו מעותדים למות ברעב, והרוכבים כאחד ממנו אם ישארו פה, ואם לחוש במה שיוקדם להם המיתה, הלוא יהיו ככל המון ישראל שכבר תמו קודם להם, לזאת נשלחה ונראה:

פסוק יד
שני רכב. כי עם כל זאת לא רצו להכניס בסכנה כי אם שנים:
אחרי מחנה. רוצה לומר: בדרך ארצם:

פסוק טו
אשר השליכו. להקל משאם, בעבור מהירת הניסה:

פסוק יז
הפקיד. מינה אותו אז להיות שומר השער:
וירמסוהו. מרוב הדחק העם ההולכים לשלול שלל, רמסוהו ברגליהם:

פסוק יח
ויהי כדבר. חוזר ומפרש, למה דבר הנביא שימות השליש, ואמר לפי שכאשר דבר איש האלהים וכו':

פסוק יט
ויען. ואז השיב השליש וכו':
ויאמר. ואז אמר לו הנביא: הנך רואה וכו':

פסוק כ
ויהי לו כן. וכאשר אמר הנביא, כן היה:

פרק ח

פסוק א
באשר תגורי. במקום שתרצה לגור:
וגם בא. כבר התחיל לבוא אל הארץ, ויתמיד שבע שנים:

פסוק ג
אל ביתה. כי החזיקו בה אחרים, בהיותה בפלשתים:

פסוק ד
כל הגדולות. כל הנפלאות הגדולות אשר עשה, כי לא ידע המלך מכולם:

פסוק ה
ויהי הוא מספר. בעת שספר למלך מה שהחיה אלישע את בן השונמית, קרא מקרה שבאה אז השונמית עם בנה, לצעוק אל המלך בעבור ביתה:

פסוק ו
השיב. אמור להשיב לה הכל, ואף תבואות השדה, אשר גדל בה מעת עזבה את השדה עד עתה:

פסוק ט
וכל טוב דמשק. כל מיני מאכל טוב הנמצא בדמשק:

פסוק י
אמר לו. רצה לומר: לנחמו אמור לו שיחיה, אבל האמת הוא אשר הראני ה' בנבואה, כי מות ימות:

פסוק יא
ויעמד. העמיד את פניו לצד אחר, לבל יראה דמעות עיניו מזלפין:
וישם עד בוש. שם פניו בצד האחר עד התעכב זמן רב, וכשלא יכול עוד להתאפק, הרים קול בבכי, והחזיר פניו מעתה, הואיל ואי אפשר עוד להסתיר הבכי:

פסוק יב
כי ידעתי וכו'. וזוכר אני עתה בדבר, ולזה אבכה:
מבצריהם. ערי מבצריהם, תבעיר באש:
והרותיהם. הנשים ההרות, תבקע בטנם להוציא הולדות:

פסוק יג
כי מה עבדך. וכי כוחי רב כל כך לעשות כדבר הזה:
מלך. ואז יהיה בידך הכח הרב הזה:

פסוק טו
ויפרוש על פניו. להקיר חמימות אש החולי:
וימות. בעבור זה מת, כי סרה החום מן החוץ אל הפנים:

פסוק טז
ובשנת חמש ליורם בן אחאב. שנויה בסדר עולם שיהושפט המליך את יהורם בנו שתי שנים שלימות בחייו, דהיינו בשנת כ"ג למלכו. כי כ"ה מלך, והיה אם כן בשנת ה' ליורם בן אחאב, כי הוא מלך בי"ט ליהושפט, ולזה אמר ובשנת חמש ליורם בן אחאב וכו' ויהושפט וכו', ורצה לומר: אז יהושפט מלך את יהורם בנו, ויהיה 'מלך' כמו 'המליך'. או,

מלת חמש עומדת במקום שתים, וכאילו אמר וחמש ליהושפט, וחישב מזמן מלחמות רמות גלעד, שהיה ראוי למות לולא חמלת ה' עליו, וכאילו נעשה אז בריה חדשה, ומלך אז, אבל ליורם בן אחאב הם חמש שנים מקוטעות, והם קצת שנת י"ט מיהושפט וכ' וכ"א וכ"ב וקצת כ"ג, כי אז המליך את יהורם בנו, והם שתי שנים לפני מותו, כי בכ"ה מת, וליהושפט עצמו הם חמש שנים שלימות מזמן מלחמות רמות גלעד, והם מקצת שנת י"ח מתחילת מלכותו, וי"ט וכ' וכ"א וכ"ב, ומקצת שנת כ"ג:

פסוק יז

שמנה שנים. ומקוטעות היו, ובהם כלולים שתי השנים אשר מלך בחיי אביו:

פסוק יט

ולא אבה. עם שהיו ראוים להשחתה, כי יהורם וביתו עשו הרע:

את יהודה. רצה לומר: מלכי יהודה:

כל הימים. רצה לומר: כל ימי המלכות:

פסוק כ

וימליכו. כי עד הנה היה עליהם נציב, מלך מתחת יד מלכי יהודה:

פסוק כא

צעירה. שם מקום מארץ אדום:

קם לילה. כי לא עצר כח ללחום עמהם ביום בפומבי:

הסובב אליו. הסמוך אליו, ולא עצר כח ללכת בעומק המלחמה:

וינס. אחר שהכה מה בהם, נס מיד לאהליו, כי פחד מאדום:

פסוק כב

אז. בעת ההיא פשע גם לבנה, ונזכרת היא ביהושע (טו מב) בערי נחלת יהודה, והיתה סמוכה לאדום, ופשעה גם היא במלך יהודה:

פסוק כה

בשנת שתים עשרה. כי יהורם בן יהושפט מלך בשנת ה' ליורם בן אחאב, וח' שנים מקוטעות מלך, הרי כלו ביי"ב ליורם בן אחאב, ואז מלך אחזיה:

פסוק כו

בן עשרים ושתים שנה. ובדברי הימים (ב כב ב) נאמר: בן ארבעים ושתים שנה. ושנויה בסדר עולם: שמנין הזה אינה ללידת אחזיה, כי אם לצמיחת מלכות עמרי על כל ישראל, שהיתה על ידי שנשא יהושפט את בתו לאשה, כמו שנאמר שם. [ויתכן שנשאה שנה אחת לפני מלוך עמרי על כל ישראל, והיה אם כן מ"ב שנה מקוטעות] ובעבור היות

אחזיה מזרעו, קרה לו שנהרג עם מלך ישראל על ידי יהוא ולזה תלה מלכותו בצמיחת מלכות עמרי:

בת עמרי. ולמעלה (פסוק יח) נאמר שיהורם אביו נשא בת אחאב וידמה שעמרי גדלה ונקראת בתו אף, כי בני בנים הם כבנים:

פסוק כז

כי חתן. רצה לומר: על ידי החתון באה לו קורבתו עמהם, כי אביו היה חתן בית אחאב:

פסוק כט

וישב. מן המלחמה:

ברמה. היא רמות גלעד:

לראות. רצה לומר: לבקרו, על כי היה חולה מן המכים:

פרק ט

פסוק א

לאחד וכו'. אמרו רבותינו ז"ל שהיה יונה בן אמתי:

חגור מתניך. לילך ולבוא בזריזות, כי החגור במתניו, הוא קל ללכת ומזורז:

פסוק ב

והקמותו. אמור לו שיקום מבין רעיו, ותביא אותו בחדר לפנים מחדר:

פסוק ג

ונסתה. תנוס משם, ולא תאחר מללכת, שלא תסתכן כאשר יודע למלך:

פסוק ד

וילך הנער. וחוזר ומפרש, הנער של הנביא:

פסוק ה

דבר לי. יש לי מה לדבר עמך:

פסוק ז

בית אחאב. זרעו ובני ביתו:

ונקמתי. על ידיך:

פסוק ח

משתין בקיר. זה הזכר, שעושה קלוח:

עצור. העושר הכנוס בבית:

ועזוב. המקנה העזוב על פני השדה:

בישראל. רצה לומר: בפירסום, למען יקחו מוסר:

פסוק יא

יצא. מן החדר:

ויאמר. אחד מהם שאלו השלום, רצה לומר: אם הנביא ניבא טוב ושלום, מדוע אם כן בא אליך לבד, ולא אמר לכולנו:

המשוגע. כן קראו את הנביא, לפי שבעת שהיה מתבודד בנבואה, היה נדמה להם כמשתגע, על כי לא פנה אז בעניני העולם:

אתם ידעתם. כאומר הלא אתם מכירים אותו ואת דבריו, שהמה של מה בכך, לא שלום ולא למלחמה, והיה חפץ להעלים הדבר, עד עת יראה כי יש לאל ידו:

פסוק יב

שקר. אתה מדבר שקר, כי לא דברי רוח היו, ולזאת הגד לנו:

כזאת וכזאת. וחזר ומפרש: כה אמר ה' וכו':

פסוק יג

תחתיו. תחת יהוא, לשבת למעלה מכולם, כדרך המלך:

אל גרם המעלות. על המעלות עצמן:

פסוק יד

ויתקשר. עשה קשר עם השרים שהיו עמו:

ויורם היה שומר. אז היתה ישיבת קביעתו ברמות גלעד, לשמור העיר מחיל חזאל:

פסוק טו

וישב. לפי שעה שב מרמות גלעד, להתרפא ביזרעאל:

אם יש נפשכם. אם יש רצונכם שאמלוך אני, שמרו לבל יצא מי מן העיר, כי פן ילך ויגיד ביזרעאל, ויהיה המלך נשמר:

פסוק יז

בבואו. בעת בוא רבוי העם אשר עם יהוא, ראה אותם הצופה, אבל עדיין לא הכיר אם של יהוא המה:

ויאמר השלום. הרכב אמר להם השלום, רצה לומר: אם בואם בעבור השלום, או למלחמה:

פסוק יח

מה לך ולשלום. מה לך שתשאל השלום, האם נוגע בך הדבר:

סוב אל אחרי. ללכת עם אנשי, ולא תשוב אל המלך:

פסוק כ
והמנהג. הנני רואה הנהגת העם הבא, הוא כמנהג יהוא, אשר הנהגתו בשגעון, מבלי סדר וישוב הדעת:
בן נמשי. בן בנו של נמשי:

פסוק כא
אסור. קשור הסוסים אל הרכב:

פסוק כב
מה השלום. מהו השלום הראוי, עד שיהא תשלום גמול זנוני איזבל וכו', וכאומר, וכי ראוים אתם לשלום:

פסוק כג
ויהפוך. הפך ידיו האוחזות ברסני הסוסים, להפכם לאחור ולנוס:
מרמה. רצה לומר: הנה קשר ומרד, ובמרמה היו מראים עצמם כאוהבים:

פסוק כד
מלא ידו. שם כל ידו במלואה בקשת, לירות בכח רב:
ויכרע. כרע על ברכיו:

פסוק כה
כי זכר. תן דעתך לזכור, כי אני ואתה את אשר היינו רוכבים צמדים ומחוברים אחרי אחאב, ואז נשא ה' עליו את המשא הזה, על ידי אליהו:

פסוק כו
אם לא. כה אמר אם לא וכו' ורצה לומר: האם לא את דמי וכו' ראיתי אמש, כי למחרת הריגת נבות ירד אחאב לרשת כרמו, ואז אמר לו אליהו בדבר ה': אם לא את דמי וכו' ראיתי אמש, והם צועקים ומבקשים עליו דין:
ודמי בניו. יש מרבותינו ז"ל אמרו (סנהדרין מח ב): שהרג גם בניו, ומהם אמרו: בניו שהיה עתיד להוליד:
ושלמתי לך. גם זה דברי אליהו שאמר בשם ה', שיקבל גמולו בחלקת נבות:
ועתה. הואיל ודבר ה' הוא, השליכהו אל החלקה ההיא:

פסוק כז
גם אתו הכהו. כי גם הוא מבית אחאב, עובד עבודת גלולים כמוהם:
אל המרכבה. בעודו יושב במרכבה:

במעלה גור. כאלו אמר, והכהו במעלה גור, וקצר הכתוב, וסמך על מה שאמר גם אותו הכהו:

את יבלעם. סמוך ליבלעם:

וינס מגדו. אחרי אשר הכהו, נס אל מגידו:

וימת שם. רצה לומר: הומת בדבר הקשר ההיא של יהוא, כי בדברי הימים (ב כב ט) נאמר שמת בשומרון, כי לשם בא ממגידו:

פסוק כח

בקבורתו. אשר כרה לו בחייו:

פסוק כט

ובשנת אחת עשרה. רוצה לומר: אחר שעבר שנת י"א, כי בי"ב מלך, וכמו שנאמר למעלה (ח כה): בשנת שתים עשרה וכו', כי יהורם אביו מלך בהי' ליורם בן אחאב, וימי מלכותו ח' שנים מקוטעות, וכלו אם כן בי"ב ליורם בן אחאב, ואז מלך אחזיה:

פסוק ל

ותשם בפוך עיניה. כמו ותשם פוך בעיניה, וכן (תהלים עד ז): שלחו באש מקדשך, ומשפטו: שלחו אש במקדשך:

ותיטב את ראשה. תקנה צעיף ראשה וקשטה עצמה, למצוא חן בעיני יהוא, לבל יהרגנה:

פסוק לא

השלום. האם תרצה להיות עמי בשלום:

זמרי הורג אדניו. לפי שגם זמרי הרג את המלך אלה בן בעשא, לזה קראה אותו בשם זמרי, וכאילו באה להקל אשמתו, לומר שכבר היה לעולמים, וכדי להחניפו אמרה כן:

פסוק לב

מי אתי מי. מי בעזרתי:

וישקיפו אליו. כאומרם הננו למצותיך:

פסוק לג

שמטוה. הזיזו אותה מן החלון, להפילה לארץ:

וירמסנה. יהוא רמסה ברגליו:

פסוק לד

פקדו נא. זכרו את הארורה הזאת וקברוה, כי בת מלך היא, ואין מדרך המוסר לנהוג בה בזיון אחר המיתה:

פסוק לה
כי אם הגולגולת וכו'. ושאר כל הגוף אכלו הכלבים, כדבר ה' ואמרו רבותינו ז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק יז): בזכות שהיתה מרקדת ברגליה, ומטפחת בידיה, ומרכנת בראשה, לפני הכלה לשמחה, לזה נשארו ולא אכלוה הכלבים:

פסוק לו
דבר ה' הוא. ולא במקרה בא:

פסוק לז
כדומן. כזבל המפוזר בארץ, כן היו אבריה מפוזרים:
זאת איזבל. כי רוב הגוף אכלו הכלבים, והנשאר לא היה שמה עליה

פרק י

פסוק א
האמנים אחאב. האמנים של אחאב:

פסוק ב
ועתה. לא הזכיר הכתוב ראשית הדברים, שהיו כמנהג לפוקדם בשלום, ואחרי זה כתב ועתה וכו':
בני אדוניכם. יורשי המלוכה:
הרכב וכו'. ואם כן הכח בידכם להלחם:

פסוק ג
על בית. בעבור בית אדוניכם, ובכדי לנסותם לדעת מה בלבם, שלח אליהם כדברים האלה:

פסוק ה
אשר על הבית. הממונה על בית המלך:

פסוק ו
אם לי אתם. אם אתם משלי ונכנעים אלי:
כעת מחר. כעת הזאת ביום מחר:
ובני המלך וכו'. גם זה מדברי יהוא שכתב להם, יודע אני שהמה שבעים, ובבית גדולי העיר ולא תוכלו להעלים ממני את מי מהם:
את גדולי העיר. והמה עם גדולי העיר, שהיו מגדלים אותם, רצה לומר: שהיו בבית גדולי העיר:

פסוק ח
עד הבקר. להיות מונחים עד הבקר, בכדי שיראום העם:

פסוק ט
צדיקים אתם. רוצה לומר: הנה תחשבו שאתם צדיקים ממני, על שהרגתי את המלך, ומי הרג את כל אלה, הלא אנשי שומרון הרגום:

פסוק י
דעו אפוא. בזאת דעו עתה, שלא יפול דבר ה' ארצה, להיות בטל מה מדברו, כי אם יפול על ראש מי אשר נגזר עליו:

וה' עשה. הריגת המלך ובניו באה בהשגחה מה':

פסוק יב
הוא בית עקד. כשבא לבית עקד הרועים אשר עמדה בדרך:

פסוק יג
ויהוא מצא. שם מצא יהוא את אחי אחזיהו, רוצה לומר: בני אחזיהו. וכן נאמר בדברי הימים (ב כח ח) כי לא היו לו אחים, כי כולם נהרגו מאז כמו שנאמר שם:

לשלום. לשאול בשלום בני אחאב ואיזבל, ולא ידעו כי נהרגו:

פסוק יד
וישחטום. כי גם המה היו מבית אחאב:

בית עקד. העומד בבית עקד:

פסוק טו
היש את לבבך ישר. האם יש עם לבבך ישר ותמים עמי לאהוב אותי, כאשר לבבי ישר עם לבבך:

יש ויש. הכפל לחזק:

תנה את ידך. בדרך אהבה וקיום ברית או להעלהו על המרכבה:

פסוק טז
בקנאתי. במה שאקנא קנאת ה', להנקם מבית אחאב, ועובדי הבעל:

פסוק יח
אחאב עבד את הבעל מעט. כאומר, והנה בעבור זה באה הרעה על ביתו:

פסוק יט
לי לבעל. יהיה לי אל הבעל:

בעקבה. בכדי שיקבצו כולם:

פסוק כ
קדשו עצרה. הזמינו יום, להיות כולם נעצרים ונאספים:
ויקראו. הכריזו יום קבוע:

פסוק כא
פה לפה. מהפתח מהעבר מזה עד, הפתח שממולו:

פסוק כב
הוצא לבוש. הכוונה היה שיהיו נכרים במלבושיהם, לשלא ימלט מי מהם:

פסוק כג
מעבדי ה'. כי חשש פן יבוא מי מהם לראות מה נעשה, ויאבד עמהם:
כי אם. רצה לומר: עבדי ה' יצאו מפה, ולא ישארו כי אם עובדי הבעל:

פסוק כד
על ידיכם. המסורים בידכם, לשמרם לבל יברחו:
נפשו. נפש השומר הפושע בשמירתו, תחת נפש הנמלט בפשיעתו:

פסוק כה
ככלותו. כאשר השלים יהוא לעשות העולה על ידיהם, כי אחר שעשו העולה התפרסם אמתת הדבר, שהמה עובדי הבעל, ומעתה לא יאמרו שהרג נקיים:
וישליכו. אמר כן על דרך ההרחבה, אשר מרוב החפזון, כאילו השליכו את עצמם ללכת עד העיר המיוחדת לבית הבעל:

פסוק כז
מצבת הבעל. הבסיס שעמדה עליו צורת הבעל:

פסוק כט
עגלי הזהב. מוסב על תחילת המקרא, לומר ומה הם חטאי ירבעם, עגלי הזהב אשר בבית אל וכו':

פסוק ל
ויאמר ה'. על ידי נביא:
הטיבות לעשות וכו'. הישר בעיני עשית, בצד היותר טוב, וכפי מחשבות לבבי עשית וכו':
בני רבעים. ד' דורות מזרעך ימלכו:

פסוק לב
החל ה'. התחיל ה' להכרית בישראל:

בכל גבול ישראל. לא במקום אחד לבד:

פסוק לג
מזרח השמש. לצד המזרח הכה את כל ארץ הגלעד וכו':
מערוער וכו'. מן ערוער הכה עד סוף הגבול:
והגלעד. עיר הגלעד היתה מטרפולין לכל ארץ הגלעד, ואמר מלבד שהכה ארץ הגלעד כמו שנאמר למעלה, הכה גם עיר המטרפולין שלה:

פרק יא

פסוק א
כל זרע. בכדי שתמלוך היא, מבלי מערער:

פסוק ב
אותו ואת מניקתו. את יואש ומניקתו, החביאה בחדר המטות שהיה בבית המקדש:
ויסתירו. אף היודעים הסתירו אותו, לבל יודע לעתליה, ולזה לא הומת:

פסוק ג
ויהי אתה. כי היא היתה אשת כהן גדול, והתמידה לשבת בבית המקדש:
ועתליה מולכת. וימי מלכותה ו' שנים מקוטעות:

פסוק ד
ובשנה השביעית. למספר השנים שהיה מתחבא:
יהוידע. יתכן שהוא יוחנן הנזכר בדברי הימים (א ה לה), ועיין בסוף הספר בחשבון הדורות:
שרי המאות. מן הכהנים והלוים:
לכרי ולרצים. גם לקח הכרים והרצים:
ויכרות. להיות האהבה ביניהם, ולהיות ידם עמו להמליך את בן המלך, והשביעם על זאת:

פסוק ה
השלישית. חלק שלישי:
באי השבת. כי משמרות הכהנים והלוים, היו מתחלפים בכל שבת, אלו יוצאים ואלו באים, כמה שכתוב בדברי הימים (ב כג ח) וקרוים המה באי השבת ואמר להם: השלישית מכם, רוצה לומר: חלק שלישי משומרי המלך, יהיו מאנשי באי השבת:

ושומרי וכו'. המה יהיו שומרי משמרת בית המלך, שלא יהרג בבית המלך מאוהבי עתליה, והשמירה ההיא תהיה אחר שיבוא המלך אל הבית:

פסוק ו

והשלישית. חלק שליש השני, ישמרו ב'שער סור' ואמרו רבותינו ז"ל, שהוא שער המזרחי, ויקרא כן על שם שמשם היו הטמאים פורשים, על שם הכתוב (איכה ד טו) סורו טמא קראו למו ובדברי הימים (ב כג ה) נאמר שער היסוד, והיא היא, לפי שהיתה מקום התחלת הקדושה, כמו יסוד להבנין:

והשלישית. חלק שליש השלישי, ישמרו בהשער אשר אחריו, ' שער הרצים' כן תרגם יונתן:

את משמרת הבית. לבל יבוא מי בו להרוג את המלך:

מסח. תרגם יונתן: מדאשתלי, ורוצה לומר: שישמרו מבלי היסח הדעת:

פסוק ז

ושתי הידות בכם. שני שלישים בשומרי המלך, יהיו כל אנשי יוצאי השבת, על כי המה פנוים הם מעבודת המקדש, כי באו במקומם באי השבת, והמה יעבדו עבודת המקדש, ולזה לא יוכלו הם כולם לשמור על המלך, כי אם מחציתם:

ושמרו. יוצאי השבת ישמרו בבית ה', בעבור המלך:

פסוק ח

וכליו. כלי זיינו:

והבא. איש זר הבא אל תוך סדר מערכות השומרים יומת, כי אולי הוא מאנשי עתליה, ומבקש להרוג את המלך:

בצאתו ובבואו. בצאתו מן הבית ובבואו אליו:

פסוק ט

איש את אנשיו. כל שר מאה מבאי השבת ויוצאי השבת, לקח את אנשיו:

פסוק י

החנית. רוצה לומר: קבוצת החניתות:

אשר למלך דוד. אשר עשאם דוד, והיו מונחים בבית ה':

פסוק יא

ויעמדו הרצים. מלבד באי השבת ויוצאי השבת, עמדו הרצים על פני רוחב הבית, ורוצה לומר: בעזרה:

למזבח. לפני המזבח וההיכל:

על המלך. סמוך למלך וסביבו:

פסוק יב

ויוצא. ממקום מחבואו:

הנזר. כתר מלכות:

העדות. היא התורה, הנקראת עדות, ותלו אותה בזרועו, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין כב א) בספר תורה היתירה של מלך, או הוא מלשון עדי וקשוט ורצה לומר: קשט אותו בגדי מלוכה, מאבני יקר:

ויכו כף. היא דרך שמחה:

פסוק יג

קול הרצין העם. קול מרוצת העם, וכאילו אמר, קול העם הרצין:

פסוק יד

על העמוד. רוצה לומר: על מקום מיוחד למלך לעמוד שם, וזהו כמשפט, רצה לומר: כמנהג המלך וכן נאמר בדברי הימים (ב כג יג): על עמודו והיא היא:

קשר קשר. מרד יש כאן, וכפלה דבריה כדרך החרד:

פסוק טו

פקודי החיל. הממונים על החיל:

הוציאו אותה אל מבית לשדרות. רצה לומר: הוציאו אותה מחוץ לבית המקדש אולם תלך אל מבית לשדרות, רצה לומר: מבפנים למערכת השומרים, לבל תמלט:

והבא אחריה. להיות בעזרתה, דתו להמית בחרב:

כי אמר וכו'. ולזה לא הרגוה מיד:

פסוק טז

וישימו לה ידים. עשו לה מקום פנוי ללכת מבית ה', ובאה אל בית המלך בדרך אשר הסוסים באים בה, ושם נהרגה:

פסוק יז

להיות לעם לה'. מוסב גם על ובין המלך, שגם הוא יעבוד את ה':

ובין המלך ובין העם. שהמלך ילחום מלחמות העם והם יעבדוהו כמשפט הראוי למלך:

פסוק יח

פקודות על בית ה'. ממונים כפי שתקן דוד, כי בהיותם עובדים לבעל בטלו הממונים:

פסוק כ
והעיר שקטה. לא נתעורר עוד מלחמה בעבור זה, כי את עתליה המיתו, ולא היה עוד מי לעורר מלחמה:

פרק יב

פסוק ב
בשנת שבע. כי כשמלך יהוא, הרג את אחזיה, ועתליה לא קבלה המלוכה עד שנה השניה ליהוא, והומתה בשנה הששית, והיא התחלת השביעית ליהוא, ואז מלך יהואש:

פסוק ג
אשר הורהו. רוצה לומר: כל הימים אשר לימדו יהוידע, אולם אחרי מות יהוידע, ולא היה בעולם ללמדו, השחית דרכו כמו שנאמר בדברי הימים (ב כד יז):

פסוק ד
רק הבמות. במות יחיד לשמים, ואסור הוא משנבנה הבית:

פסוק ה
כסף עובר. בתחילת המקרא אמר כל כסף וכו', וחוזר ומפרש מה הן הכספים, ואמר כסף עובר, רצה לומר: מחצית השקל, שנאמר בו (שמות ל יג): זה יתנו כל העובר על הפקודים:
איש וכו'. גם הכסף הבא מהאיש אשר יערוך נפש, שדמיו קצובים בתורה, ולפי רוב השנים אשר יעלה וכו', גם הכסף העולה על לב איש להביא בנדבה:

פסוק ו
יקחו להם. כל הכספים האלו יקחו הכהנים לעצמם, כל אחד מאת מכירו ומיודעו, ותמורת זה יחזקו משלהם את בית המקדש בכל מקום שימצא שם בדק:

פסוק ח
אל תקחו כסף. אל תקחו לעצמיכם, אלא מיד בבוא לידכם תנו אותו לבדק הבית, רצה לומר: הכניסו באוצר בית ה', עד יהיה בהם די לחזק הבדק:

פסוק ט
ויאתו הכהנים. נתרצו והוטב הדבר בעיניהם, לבלי קחת הכסף לעצמם, ולבלי לחזק משלהם:

פסוק י
ויקב. עשה נקב צר בדלת הארון, לזרוק דרך בו את הכסף אל הארון:

בבוא איש וכו'. רצה לומר: בימין הבא אל הבית, לא בימין היוצא:
ונתנו שמה. מיד בבואו לידם נתנו בארון מדרך החור, אבל לא יוכלו להוציא מה, זולת פתיחת הדלת:

פסוק יא

ויהי כראותם. בכל עת כשראו שיש בה הרבה כסף:
והכהן הגדול. לא בעצמו כי אם פקידו בא ממקומו, וכן מפורש בדברי הימים (שם פסוק יא):
ויצורו. עשו בהם צורת מטבע, להוציאם, בהוצאה וימנו מטבעות:

פסוק יב

עשי המלאכה. הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה' ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים, כפי אשר יורו אותם ובדברי רבותינו ז"ל (ירושלמי ברכות ט א) נקראים אדרכלין:
ויוציאהו. הם הוציאו את הכסף, בשכר האומנים הפועלים:
לחרשי העץ. הם כורתי העצים בתמונה הנרצה:
ולבונים. הבונים העצים בקירות הבית:

פסוק יג

ולגדרים. הם הבונים קירות אבנים:
ולחוצבי האבן. החוצבים את האבנים מן ההר:
ואבני מחצב. אף ששכרו חוצבי אבן, הוצרכו עוד לקנות אבנים חצובים:
ולכל אשר יצא. לכל שאר הדברים הנצרכים להוציא על הבית לחזק אותו:

פסוק יד

אך לא יעשה וגו'. מהכסף הזה לא עשו לצורך בית ה' ספות כסף וגו' (ובדברי הימים ב כד יד) נאמר, שגם הכלים נעשו מן הכסף המובא, ואמרו רבותינו ז"ל (כתובות קו ב) בתחילת הבנין לא עשו כלי שרת, ואחר שהשלימו והיה נותר, עשו כלי שרת:

פסוק טז

ולא יחשבו. לא עשו חשבון עם האנשים אשר נתנו להם הכסף, לשהם יתנו לעושי המלאכה, הבונים והגודרים וכו':
כי באמונה. ידוע היה שעושים באמונה, ולכך נבחרו אלו מתחילה:

פסוק יז
כסף אשם וכו'. מי שהיה מפריש ממון לאשמו או לחטאתו, וקנה הקרבן והותיר מן הממון, הנה המותר הזה לא בא לבדק הבית, כי אם לכהנים יהיו, לקחת מהם עולות, והיה הבשר כליל, והעורות לכהנים, כן דרשו רבותינו ז"ל (שקלים יח א):

פסוק יח
אז. בימי יהואש, עלה חזאל וכו':

פסוק כא
היורד סלא. העומדת בדרך היורד אל סלא:

פרק יג

פסוק א
בשנת עשרים ושלש. כי יהואש מלך בתחלת שבע ליהוא, ויהוא מת בסוף כ"ח למלכו, והוא כ"ב ליהואש, ובתחלת השנה הבאה מלך יהואחז, אם כן היא כ"ג ליהואש:
שבע עשרה שנה. ומקוטעות היו:

פסוק ג
כל הימים. כל ימי יהואחז:

פסוק ד
כי ראה וכו'. ולולי זאת לא היתה תפלתו כדאי להתקבל:

פסוק ה
מושיע. יהואש בנו היה המושיע, כמו שזכר אחרי זה, בימי מלכות יהואחז התחילה התשועה:

פסוק ו
אך לא סרו. חוזר על המקרא שלפניו, לומר אף שחילה יהואחז את פני ה', אך לא סרו הוא ועמו מחטאת בית ירבעם, והיה התפילה עם אחיזת העון:

פסוק ז
כי לא השאיר. כי בעבור זה לא השאיר ארם ליהואחז עם וגו':
כעפר לדוש. כעפר הנידש ברגלי אדם:

פסוק ח
וגבורתו. בהלחמו ביתר העמים זולת ארם:

פסוק י
בשנת שלשים ושבע. כי יהואש מלך ישראל מלך בחיי אביו ב' שנים, לפי בחייו שתי שנים, והלא יהואחז מלך בכ"ג ליואש מלך יהו ליואש מלך יהודה, והלא יהואש מלך ישראל מלך בחיי אביו ב' שנים, הרי מלך בל"ז ליואש מלך יהודה:
שש עשרה שנה. מספר השנים ההם מלך אחר מות אביו:

פסוק יב
ויתר וגו'. אף שאחרי זה יספר עוד ממעשה יואש, ואף שתי המקראות האלו אמורים שם ואולי לפי שרמז עליו בקצרה שיהיה מושיע לישראל מיד ארם, וסמכה לספורי אביו, כי באה בתפלתו, ואף התחילה בימי מלכותו, ולזה ראה להזכיר כל מעשיו בקצרה עד אחר מותו, חוזר שוב לפרש מעשיו בארוכה, ועד אחר מותו:

פסוק יד
אשר ימות בו. אשר היה מעותד למות מחולי זה:
אבי אבי וגו'. רבי רבי, שעזר ישראל בתפלתו כרכב ופרשים:

פסוק טז
הרכב. הנח ידך על הקשת ותפוש בו:

פסוק יז
קדמה. אל מול ארם היושב מקדם כמו שנאמר (ישעיהו ט יא): ארם מקדם:
ירה. השלך החצים מהקשת:
ויור. שמע לו וירה:
ויאמר. בעת שירה אמר הנביא:
חץ תשועה וכו'. רצה לומר: על ידי החץ יהיה תשועה המיוחדת לה' לבוא מאתו, ובאיזה עם יפול החץ שיהיה על ידו תשועה לישראל, בארם יפול החץ:
באפק. במקום אפק תכה אותם עד תכלם:

פסוק יח
הך ארצה. השלך עם הקשת את החצים לארץ:
ויעמוד. פסק מלהשליך עוד:

פסוק יט
להכות חמש וכו'. היה לך להכות חמש וכו', ואז היית מכלה את ארם:

פסוק כ
יבואו בארץ. היו רגילין לבוא בארץ, לשלול שלל:

בא שנה. תרגום יונתן: במיעל שתא, רצה לומר: בתחילת השנה, בעוד הארץ מלאה דשאים למאכל בהמתם:

פסוק כא
ויהי הם. רצה לומר: פעם אירע כשהיו קוברין איש אחד, ראו גדוד מואב בא:
בקבר. סמוך להקבר:
וילך ויגע. כאשר השליכוהו, נתגלגל עד הקבר ונגע בעצמות אלישע:
ויחי. המת ההוא, וזהו על כי לא רצה אלישע שישכב אצלו:

פסוק כג
עד עתה. רצה לומר: עד עולם, כי כל הקורא במקרא הזה, כל אחד בזמנו, אומר עד עתה:

פסוק כד
וימת חזאל. בכדי לבוא תשועה לישראל, מת חזאל ומלך בן הדד, ובימיו נושעו:

פרק יד

פסוק א
בשנת שתים. אף כי יואש מלך בי שנים בחיי אביו, מכל מקום חשבון ימי מלכותו התחילו אחרי מות אביו, והוא בל"ט ליואש מלך יהודה, ויואש מלך יהודה מלך מי שנה, וכלו בתחילת השנה השנית ליואש מלך ישראל, ואז מלך אמציה:

פסוק ז
את הסלע. מבצר בנוי בסלע:

פסוק ח
נתראה פנים. כי בדברי הימים (ב כה ג) נאמר, שאנשי יהואש פשטו בערי יהודה והכו בהם, ולזה שלח אליו לאמר, אין זה גבורה לבא פתאום ולהכות, אך נתראה פנים בפנים, ונדעה הגבורה עם מי:

פסוק ט
החוח. המשיל את אמציה לחוח, ואת עצמו לארז, וכאילו אמר אף אם דברת לשלום, לכלימה יחשב לי להתחבר עמך, ומכל שכן לרדת עמך למלחמה:
ותרמוס. על אשר נשאו לבו לדבר כזאת, ורמז לו שאנשיו ירמסו אותו:

פסוק י
הכה. בעבור שהכית את אדום נתגאה לבך:

הכבד ושב בביתך. רצה לומר: אם תשב בביתך ותחדל מלהלחם בי, אז תשאר בכבודך שקנית בנצחון אדום:
ולמה תתגרה ברעה. למה תתגרה עמדי בעבור הביא עליך הרעה, ותפול אתה ועמך:

פסוק יג
בשער אפרים. כן היה שם השער, ומשם התחיל לפרוץ, ופרץ עד השער העומד בפנת העיר, והיה הפרצה באורך ת' אמה:

פסוק יד
בני התערובות. בני השרים, שהם ביד המלך לערבון, שלא ימרדו בו אבותיהם:

פסוק יז
חמש עשרה שנה. כי אמציה מלך בב' ליואש, ויואש מלך ט"ז שנה, מלבד שתי השנים שמלך בחיי אביו, וכלו אם כן בט"ו לאמציה, ואמציה הלא מלך כ"ט שנה, אם כן עם השנה שמת בו יואש, חי אחריו אמציה ט"ו שנה:

פסוק יט
בירושלם. כי אף שתפסו יהואש, מכל מקום החזירו למלכותו:

פסוק כב
הוא בנה את אילת וישבה ליהודה. יתכן שהיתה פעם אחת משל יהודה, ובני אדום לקחו מהם, וכאשר הכה אמציה את אדום לקחה מידם, ועזריה בנה את חומתה להיות עיר מבצר, ובזה השיבה ליהודה, כי בעודה פרוצה אין להתחזק בה ולהחזיק בשלהם:
אחרי שכב המלך. על אמציה יאמר, כי אף שהוא לכדה, עדיין לא הוחזר לידם להחזיק בה עד כי מת, ובא עזריה ועשאה עיר מבצר:

פסוק כג
בשנת חמש עשרה. כי אמציה מלך בשתים ליואש, וימי מלכות יואש ט"ז שנים, וכלו אם כן בט"ו לאמציה, ואז מלך ירבעם ארבעים וגו', ומקוטעות היו:

פסוק כה
הוא השיב. כי בימי אבותיו המלכים, לקחו מלכי עובדי גלולים את הגבול ההוא מישראל, וחזר הוא והשיב להם:
מלבוא חמת. מן המקום שבאים בה לחמת:
עד ים הערבה. רצה לומר: כלפי ים הערבה, והוא ים המלח:
ביד עבדו יונה וגו'. הנבואה ההיא לא הוזכרה במקרא, ורבותינו ז"ל אמרו (יבמות צא א): כמו שעל ידי יונה נהפך לנינוה מרעה לטובה, כך נהפך לישראל בימי ירבעם:

פסוק כו
כי ראה וגו'. לא בזכותם, רק כי ראה עניים, המשתנה ומתחלף מרעה אל רעה, ונכמרו רחמיו:
ואפס עצור. לא נשאר בידם העושר הכנוס בבית, ולא המקנה העזוב על פני השדה:

פסוק כז
ולא דבר. רצה לומר: וה' לא רצה למחות את שמם, ולזה הושיעם ביד ירבעם:

פסוק כח
ואשר השיב. כי מלכי יהודה כבשו מאז חמת ודמשק, וחזר ארם ולקחום מידם, ועתה השיבם הוא ליהודה:
בישראל. רצה לומר: בכח גבורי ישראל אנשי בני עמו, ולא בכח אנשי יהודה:

פרק טו

פסוק א
בשנת עשרים ושבע. שנויה בסדר עולם: שבשנת כ"ז לירבעם נתנגע עזריה, ומלך מלכות מנוגעת, אבל התחלת מלכות עזריה היתה כאחת עם מלכות ירבעם, [רצה לומר: מה שמלך אחרי מות אביו יואש, ולא התחלת חשבון ימי מלכותו, כי ירבעם מלך שלשה שנים בחיי אביו, מאז היתה חשבון ימי מלכותו], כי עזריה מלך ט"ו שנים בחיי אביו, והוא בעת מת יואש [ולכך לא תלה מלכותו המנוגעת במלכות עצמו, כי לא היינו יודעין אם חושב מהזמן שמלך בחיי אביו, או משמת אביו, אבל עתה כאילו יאמר בשנת כ"ז למלכותו, והוא כ"ז לירבעם, אם כן חושב מזמן שמלך הוא בחיי אביו, והוא הזמן אשר מלך ירבעם משמת אביו]:

פסוק ב
וחמשים ושתים. ט"ו בחיי אביו, ול"ז אחרי מות אביו:

פסוק ה
וינגע ה'. ובדברי הימים (ב כו יח) נאמר שבא לו בזעפו עם הכהנים, בעת בא להקטיר ומיחו בו:
בבית החפשית. רצה לומר: עזב הנהגת המלכות, והיה חפשי מזה העמל, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל שהמלכות יחשב לעבדות, לפי רוב העמל:
על הבית. היה ממונה על בית המלך, להיות שופט משפט העם תחת המלך:

פסוק ח
בשנת שלשים ושמנה. כי ירבעם מלך שלש שנים בחיי אביו, ול"ח אחרי מות אביו, ובין כולם מ"א, וכלו אם כן בל"ח לעזריה, כי התחלת מלכות עזריה, משמלך בחיי אביו, והתחלת מלכות ירבעם, משמת אביו היו בזמן אחד, אם כן קדמה מלכות ירבעם למלכות עזריה שלש שנים מה שמלך בחיי אביו, וכלתה שנת מ"א שלו בל"ח לעזריה, ואז מלך זכריה:

פסוק יב
הוא דבר ה'. מוסב על המקרא שלפני פניו, שנאמר וימלוך תחתיו, והוא דבר ה' וגו':
ויהי כן. כי מלכו יהואחז ויואש וירבעם וזכריה, ונפסק מזרעו המלוכה:

פסוק יג
בשנת שלשים ותשע. כי זכריה מלך בל"ח לעוזיה, ומלך ששה חדשים, ואחריו מלך שלום, והוא ל"ט לעוזיה:

פסוק טז
מתרצה. מעבר תרצה:
כי לא פתח. על שלא פתח תפסח את שער העיר לבוא בה, ולזה הכה את תפסח ואת גבוליה, אשר מעבר תרצה:
בקע. פתח בטני ההרות, להוציא וולדותיהן:

פסוק יז
בשנת שלשים ותשע. רצה לומר: אחר שעבר ל"ט לעזריה, כי שלום מלך בסוף ל"ט לעזריה, ונהרג אחר ירח ימים, ובשנה הבאה בכלות ל"ט לעזריה, בתחלת מ', מלך מנחם:
עשר וגו'. ומקוטעות היו:

פסוק יט
בא פול. כאשר בא פול, והבטיח מנחם לתת לו אלף ככר כסף, לעזור לו על המלוכה:

פסוק כ
ויוצא מנחם. הוציא את הכסף מזולתו, והטילו על ישראל, ומפרש שעל גבורי החיל הטיל, כל אחד חמשים שקל:
ולא עמד. לא נתעכב:

פסוק כג
בשנת חמשים שנה. כי מנחם מלך בשנת מ' לעזריה ומלך י' שנים מקוטעות, וכלו אם כן במ"ט לעזריה, ובשנה הבאה מלך פקחיה והיא נ' לעזריה שנתים. ומקוטעות היו:

פסוק כה
בארמון. בהיכל של בית המלך:
את ארגוב ואת האריה. עם הארגוב ועם האריה והם שמות שני גבורים ואולי נקרא ארגוב על שהיה מושל בחבל הארגוב, והאריה על שם גבורתו, ופקח התחבר עמהם, ועוד היו חמשים איש, והמיתו את פקחיה:

פסוק כז
בשנת חמשים ושתים. כי פקחיה מלך בני לעזריה, ומלך שנתים מקוטעות, וכלו בנ"א לעזריה, ובשנה הבאה מלך פקח, והיא נ"ב לעזריה:
עשרים שנה. ומקוטעות היו:

פסוק ל
שנת עשרים ליותם. כי פקח מלך בנ"ב לעזריה, ובסוף השנה ההיא מת עזריה, ובתחלת השנה הבאה מלך יותם בנו, וימי מלכותו ט"ז שנה, ופקח מלך כ' שנה, והם שנה אחת ממלכות עזריה, וט"ז ממלכות יותם, וג' שנים אחרי מות יותם, וכלו אם כן בי"ט מהתחלת מלכות יותם, ובתחילת השנה הבאה מלך הושע, והיא כ' להתחלת מלכות יותם וראה הכתוב למנות שנות הושע לימי יותם הצדיק בקבר, ולא לימי אחז בנו הרשע בחיים:

פסוק לב
בשנת שתים. כי פקח מלך שנה אחת בימי עוזיה, ויותם מלך בשנה הבאה, והיא בשנת ב' לפקח:

פסוק לג
ושש וכו'. ומקוטעות היו:

פסוק לה
הוא בנה. רצה לומר: עשה עליו בנין נכבד וגדול ממה שהיתה, או שנפל ועשהו מחדש ואולי זהו הנקרא (ירמיהו כו י): שער ה' החדש:

פסוק לז
בימים ההם. אחרי מות יותם:

פרק טז

פסוק א
בשנת, שבע עשרה. כי יותם מלך בבי לפקח, וימי מלכותו ט"ז שנה, וכלו ביי"ז לפקח, ואז מלך אחז:

פסוק ב
ושש וכו'. ומקוטעות היו:

פסוק ג
העביר באש. היא עבודת המולך, שמעביר בנו בין שתי מדורות אש:

פסוק ה
ולא יכלו להלחם. לא התגברו במלחמה על ירושלים:

פסוק ו
השיב וכו' את אילת. זו היא האמור למעלה (יד כב) אשר בנה עזריה והשיבה ליהודה, ועתה בא רצין והשיבה לארם:
וינשל. גלה משם היהודים, והאדומים ישבו בה כאשר ישבו בה מאז, טרם לקחה אמציה ולפי שבא ארם להחזיר לאדום, לזה אמר השיב לארם, כאילו היתה שלהם מאז, כי באו במקום אדום:

פסוק ט
ויגלה. גלה אנשיה אל קיר, והיא מארץ אשור:

פסוק י
אוריה הכהן. יתכן שהוא אמריה הנזכר בדברי הימים (א ה לג), ועיין בסוף הספר, בחשבון הדורות:
את דמות המזבח. כי ישרה בעיניו תבניתו, ושלח הדמות אל הכהן לעשות מזבח כדמותו:
לכל מעשהו. רצה לומר: את תבנית הציורים הפרטים שבו:

פסוק יא
ככל וכו'. אף הציורים הפרטים:
עד בוא. טרם בוא המלך וכו':

פסוק יב
ויקרב. קרב אל המזבח, והעלה עליו עולותיו:

פסוק יד
ואת המזבח. מזבח החדש שם עם מזבח הנחושת וכו' שעשה שלמה, רצה לומר: מזבח אבנים שעשה שלמה, תחת מזבח הנחושת אשר עשה משה במדבר:
ויקרב. מזבח החדש משך ממול פני ההיכל, וחוזר ומפרש שמשכו מבין מזבח הנחושת ומבין בית ה', כי מקומו הראוי לו היה בין מזבח הנחושת ובין ההיכל, כי בו צוה להקריב, ולזה מהראוי שלא יפסיק דבר בינו ובין ההיכל, הנה הוא לא העמידו במקום הראוי לו, כי העמידו בצד מזבח הנחושת בצפונו, וקצת מזבח הנחושת הפסיק בינו לבין ההיכל:

פסוק טו
המזבח הגדול. כי את מזבח החדש עשהו גדול משל שלמה:
עולת הבקר. הוא תמיד של שחר:
מנחת הערב. זה תמיד של בין הערבים:
לבקר. לדרשו בעת מן העתים שיעלה על לבו להקטיר עליו:

פסוק יז
ויקצץ. כרת את המסגרות של המכונות, והמה הלבזבזין ומחיצות המכונות אשר מתחת לכיורות במלכים א' (ז כח) שעשה שלמה:
את הכיור. מכל מכונה הסיר את הכיור הנתון עליו:
מעל הבקר הנחושת. כי שלמה העמיד את הים על י"ב בקר נחשת כמו שאמרו במלכים א (ז כה), והוא הסיר מהבקרים ההם, ונתנו על רצפת אבנים:

פסוק יח
ואת מוסך השבת. גם הוריד את מוסך השבת וגו', והוא היה בנין מסוכך ממעל, לשבת תחתיו אנשי המשמר היוצא בשבת, על כי היו פונים אז מעבודה, כי משמר הנכנס באו במקומם, ולזה ישבו תחת צל המוסך, עד פנות היום עת הלכם לביתם:
ואת מבוא המלך. מקום הכניסה של בית המלך, שהיתה מצד החוץ, סבבה אל בית ה', להיות מקום הכניסה מבית ה', ועשה כן מפני מלך אשור, שלא יבוא עליו מבחוץ פתאום:

פרק יז

פסוק א
בשנת שתים עשרה. כי מתחילה היה הושע תשעה שנים מקוטעות נציב מלך מתחת יד מלך אשור, ואחר זמן מרד בו ומלך מעצמו ט' שנים מקוטעות, ומה שנאמר למעלה

שמלך הושע בכ' ליותם, רצה לומר: אז נעשה נציב מלך, והיה כן עד תחילת שנת י"ג לאחז תשעה שנים מקוטעות, כי כ' ליותם הוא ה' לאחז, כי יותם מת בי"ו למלכו, ומיד מלך אחז, ומה שנאמר כאן בשנת שתים עשרה, רצה לומר: אחר שעבר י"ב לאחז, ובתחלת י"ג מלך הושע מעצמו, ומרד במלך אשור:

פסוק ב

רק לא וכו'. אמרו רבותינו ז"ל (גיטין פח א): שבטל השומרים שהושיב ירבעם לבל יעלו לירושלים ברגלים:

פסוק ג

וישב לו מנחה. לפי שהיה קבוע עליו לכל שנה אמר 'וישב', כי נתן וחזר ונתן:

פסוק ד

וימצא. נודע למלך אשור כי הושע רוצה שוב למרוד בו, ושלח למלך מצרים לעוזרו, אף לא העלה לו המנחה כמו בכל שנה ושנה:

ויעצרהו. כי אז כאשר נודע לו, היה הושע עמו, ועצרו מללכת לארצו ואסרו בבית הכלא:

פסוק ה

בכל הארץ. בכל ארץ ישראל, לכבוש את הכל:

פסוק ו

בשנת התשעית. מעת שמלך מעצמו [ולא מלך אם כן כל תשעת השנים, כי הלא אסרו בבית הכלא עד לא עלה על שמרון, ועליה צר ג' שנים, ומה שנאמר למעלה מלך הושע וכו' תשע שנים, רצה לומר: מהתחלת מלכותו עד הגלות, היה תשע שנים]:

נהר גוזן. רצה לומר: בחלח ובחבור, העומדות על נהר גוזן:

פסוק ז

ויהי כי חטאו וכו'. רצה לומר: הגלות הזה היתה על שחטאו בני ישראל, כי עד לא מלך הושע היו קצת אנוסים, כי המלכים החטיאום ולא הניחום לעלות לירושלים, אבל הושע בטל השומרים ונתן הברירה, ועם כל זאת לא עלו לירושלים ועבדו עגלי הזהב, אם כן החטא להם יחשב:

פסוק ח

ומלכי ישראל. מלת 'בחוקות' עומדת במקום שתים, וכאלו אמר ובחוקות מלכי ישראל אשר עשו לעבודת גלולים:

פסוק ט
ויחפאו. אמרו בסתר על ה' דברים שאינם ראוים לאומרן, כי כחשו בידיעתו והשגחתו, וכמו שנאמר (יחזקאל ח יב): כי אומרים אין ה' רואה אותנו עזב ה' את הארץ. ונאמר (ישעיהו כט טו): הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה וכו':
ממגדל נוצרים. אף במגדל שעומדים בו הצופים וקוראם נוצרים, כי על ידם נשמרים בני העיר:
עד עיר מבצר. רצה לומר: בכל מקום, כקטן כגדול:

פסוק י
תחת כל עץ רענן. על מצבת חוזר:

פסוק יג
ויעד ה'. התרה בהם, ועל כי הדרך להתרות בפני עדים, אמר לשון 'ויעד':
כל נביאי. כל נביאים, ולתוספת ביאור אמר 'כל חוזה', כי שם נביא משותף הוא גם לנביאי הבעל, מה שאין כן חוזה, כי הוא בלתי לה' לבדו:
ואשר שלחתי. שמרו אשר שלחתי וכו':

פסוק יד
ויקשו את ערפם. הוא מלשון הרחקה, כאילו נתקשה העורף, מבלי יוכלו להחזיר לאחור, לפנות מול הנביא:
כעורף אבותם. הם עובדי העגל במדבר:

פסוק טו
אשר כרת. על קיום התורה:
ואת עדותיו. מאסו בהתראות שהתרה בהם, ולא היו חוששין להם:
ויהבלו. נעשו בעלי הבל, ואדוקים לעבודת גלולים:
ואחרי. מוסב על 'וילכו', לומר שהלכו אחרי דרך העמים וכו':

פסוק טז
ויעשו להם מסכה וכו'. יצקו לעצמם העגלים:

פסוק יז
ויעבירו וכו' באש. זהו עבודת המולך:
ויתמכרו. כל כך התמידו לעשות הרע, כאילו מכרו עצמם לכך:

פסוק יח
ויתאנף ה'. ובעבור כל זאת התאנף ה':

מעל פניו. רצה לומר: מארצו:
לא נשאר. בארצם:

פסוק יט
גם יהודה. רצה לומר: אף שגם יהודה לא שמר וכו':
אשר עשו. החוקים אשר עשו ישראל:

פסוק כ
וימאס. רצה לומר: עם כל זאת לא מאס עתה רק בישראל:
מפניו. מארצו:

פסוק כא
כי קרע ישראל. רצה לומר: וזהו בעבור אשר כל ישראל התחילו בעבירה, כי הם מעצמם קרעו ונפרדו ממלכות בית דוד, ופי ה' לא שאלו:
וידח ירבעם. וזה היתה סיבה שהדיחם ירבעם בעגלי הזהב, כי בראותו שמרדו במלכות בית דוד, חשש פן גם בו ימרדו כאשר יבואו לירושלים, ולזה עשה העגלים, למנעם מלכת לירושלים כמו שנאמר במלכים א (יב כו כח), אבל אם היו שואלים בדבר ה', ומלך על פיו, לא היה בא לכלל זה:

פסוק כב
לא סרו ממנה. אף אחר שבטל הושע את השומרים, עם כל זאת לא סרו ממנה, מדעת עצמם:

פסוק כג
עד אשר. כל כך הרשיעו, עד שגרם החטא והסירם ה' מאל פניו:
עד היום הזה. רצה לומר: והנם שם עד היום הזה, ולא חזרו בבית השני כמו יהודה, וכל זה חוזר למעלה, ליתן טעם מדוע חרה אף ה' בישראל, ועדיין האריך אף ליהודה, והלא דרך אחד להם, ואמר לפי שעל ידי כל ישראל באה מתחילה התקלה, ולבסוף אחזו מעצמם מבלי מכריח, ולזה חרה בם והגלה אותם, ומבלי חזרה בבית השני. אבל אנשי יהודה לא בא התקלה על ידם, כי אם על ידי המלכים המכריחו, ובסור המכריח, אחזו עדיין בדרך ה', ולזה עדיין לא נתמלא סאתם [ואף אחר שגלו חזרו בבית השני, כי לא ידמו בחטאם לחטא ישראל, כי תחילת התקלה לא באה על ידם, כדרך שבאה על ידי ישראל]:

פסוק כד
בערי שמרון. בהערים הסמוכים לשמרון:

פסוק כו
ויאמרו. עבדי המלך:
אשר הגלית. מבבל ומכותה וגו':
את משפט. חוק האלהים השוכן בהארץ ההיא:
וישלח. ולזה שלח בהם את האריות בעוד כאשר אינם יודעים משפט וגו', אבל כאשר ידעו, לא שלח בהם עוד [ואף כי מאז היו בארצם לא ידעו משפט ה' מכל מקום לא הקפיד על העבודת גלולים כי אם בהיותם בארצו המקודש, ולא בארץ העובדי גלולים]:

פסוק כז
וילכו וישבו שם. חוזר על העובדי גילולים מבבל ומכותה וגו', ורצה לומר: כאשר הלכו לשם, כן נשארו יושבים בה, והכהן ילמדם משפט ה':

פסוק כט
גוי גוי אלהיו. כל אומה עשה לעצמו עבודת גלולים שעבד בארצו ולא היה הכהן מעבירם מהעבודת גלולים מכל וכל, כי הוא היה מכהני הבמות ועבד עבודת גלולים כמותם:
השמרנים. היהודים, אנשי שומרון עד לא גלו:
גוי גוי. כל אומה העמידה עבודת גלולים שלה בבית הבמות, בהעיר אשר נתיישבה בה:

פסוק ל
סכות בנות. בלשון בבל הוא, תרנגולת עם אפרוחיה:
נרגל. בלשון כותי הוא, תרנגול הזכר, וכן כל אחד נקרא לפי לשון האומה ההיא:
אשימא. הוא תיש:

פסוק לא
נבחז. הוא כלב:
תרתק. הוא חמור:
לאדרמלך וענמלך. הם הפרד והסוס:

פסוק לב
מקצותם. עשו מקצתם כהני במות, לעשות עבודתם בבית הבמות:

פסוק לג
ואת אלהיהם. עבודת גלולים שלהם:
כמשפט וכו'. כל אחד עבד את העבודת גלולים שבארצו אשר הגלה ממנה:

פסוק לד
כמשפטים הראשונים. כפי מה שהורם הכהן בעת נתיישבו שמה:

אינם יראים וכו'. יראה שלמה, כי אם מפחד האריות:
ואינם וכו'. אינם עושים כחק וכמשפט הראוי להם לעשות לאחר שנתגיירו:
וכתורה וכו'. אינם עושים כתורה וכו', וראוי היה שכן יעשו, הואיל ונתגיירו:
אשר שם שמו ישראל. כאומר, הלא השם הזה היה על שם כי שרה עם האלהים וגו' ויוכל, ומזה נראה שאין לעבוד לשרי מעלה, כי הלא בעזר אלוה גבר על השר של מעלה:

פסוק לה
ויכרת. בעת שצוה את בני יעקב התורה והמצוה, כרת עמהם ברית והזהירם על עבודת גלולים, חוזר הוא למעלה, לומר הנה העבודת גלולים הבאים לערי שומרון, לא עשו כדבר ה' אשר צוה וכו', וכרת עמם הברית וכו', וכל הענין עד סופו, וכאומר, הלא העובדי גלולים ההם נתגירו, וידעו מהאזהרות ההם, והיה מהראוי להיות זהירים בהם מעתה:

פסוק מ
ולא שמעו. אבל העובדי גלולים ההם לא השגיחו על כל הדברים האלה אף כי נתגיירו, כי אם היו עושים כמשפטם הראשון, לעבוד עבודת כוכבים כאשר עבדו מאז:

פסוק מא
ויהיו הגוים. רצה לומר: כאשר עשו בעת בואם, כן עשו כל ימיהם, והיו יראים את ה' ועובדים הפסילים, וגם בניהם וכו', כאשר עשו אבותם כן עושים גם המה, עד היום הזה:

פרק יח

פסוק א
בשנת שלש. רצה לומר: אחר שעבר שלש להושע, בתחילת ד' למלכו מעצמו, כי הושע מלך מעצמו בי"ג לאחז, וימי מלכות אחז היו ט"ז שנה, וכלו אם כן בד' להושע, ואז מלך חזקיה:

פסוק ב
ועשרים וכו'. ומקוטעות היו:

פסוק ד
את הבמות. מה שהקריבו עליהם לגבוה, ובאיסור נעשו, כי מעת שנבנה הבית נאסרו הבמות אשר עשה משה. בעת נשלח בישראל הנחשים השרפים, צוהו ה' לעשות נחש נחושת להביט בו נשוך וחי, כמו שנאמר בתורה (במדבר כא ח):
מקטרים לו. בחשבם שיש בו אלהות, על כי נתרפא הנשוך כאשר הביט בו:

נחשתן. כאומר, מה זה, הלא הוא רק נחושת ולהקטין מעלתו הוסיף הנו"ן, כי כן דרך המקרא, וכן (שמואל ב יג כ): האמינון אחיך:

פסוק ז
ישכיל. יצליח, כי המצליח נראה הוא להבריות כאילו עושה מעשיו בהשכל:

פסוק ח
ממגדל נוצרים. מן המגדל שהצופים עומדים עליו, ורצה לומר: מקטן ועד גדול:

פסוק ט
היא השנה השביעית להושע. כי חזקיהו מלך בד' להושע:
עלה שלמנאסר. עם שכבר נאמר למעלה, חזר לספר שוב, כאומר, מה שעלה שלמנאסר וגו', וגבר אשור על ישראל, ויגל את ישראל וכו', עד סוף הענין, הנה זה לא היה בכח ידיו, כי אם על אשר לא שמעו בקול ה' וגו', שהרי בימי חזקיה עלה אשור על ירושלים, וספו תמו ברצות ה':

פסוק י
מקצה שלש שנים. כי צר עליה בתחלת ד', וכבשה בסוף ו':

פסוק יב
על אשר לא שמעו וגו'. ולא בכח ידם:
את בריתו. התורה אשר נתן בברית:

פסוק יד
הטאתי. במה שמרדתי בך:
את אשר תתן וגו'. רצה לומר: העונש אשר תשים עלי, אשא ואסבול:
וישם. שם עליו עונש שלש מאות וגו':

פסוק טז
קצץ. קלף ציפוי הזהב מן הדלתות ומן מפתני הבית:
אשר צפה חזקיה. כי כבר היה נפסד הצפוי שעשה שלמה:

פסוק יז
וישלח מלך אשור. ובמרמה שם עליו העונש, כי עם כל זאת עלה עליו:
בתעלת. בתעלה הנמשכת מהבריכה העליונה, אשר היא במסילה ההולך אל השדה, שמכבסים שם את הבגדים, ושוטחים שמה מול השמש לנגבם:

פסוק יח
אל המלך. קראו אל המלך לצאת אליהם:

על הבית. ממונה על בית המלך:
המזכיר. הממונה על ספר הזכרונות:

פסוק יט
מה הבטחון וכו'. אמור, מה בטחונך אשר בעבורה מרדת בי, לבל השמע לי לצאת מארצך אל ארץ אחרת, וכאשר אמר בסוף דבריו:

פסוק כ
אמרת. אתה חושב שאך בדבר שפתים, בעצת יועצים נעשה המלחמה, לא כן הוא, כי צריכים אליה עצה עם גבורה:
עתה. הואיל והצורך הוא גם אל הגבורה ואיננה בך, אם כן על מי בטחת שיתן בך גבורה:

פסוק כא
עתה הנה בטחת. הואיל ואין בך גבורה מעצמך הנה מהו בטחונך על מצרים, הלא הוא כמו משענת קנה רצוץ בראשו אשר אם יסמוך איש עליו, באים עוד הקסמין והקרומיות בכפו ונוקבין אותה, כן עזרת פרעה נהפך עוד לרעה:

פסוק כב
הלא הוא. הלא זה הוא אשר הסיר חזקיה את במותיו אשר היו בכל הארץ, ואמר לישראל שרק למזבח העומד בבית המקדש אשר בירושלים תשתחוו, ומיעט אם כן בעבודתו ונבאש בעיניו:

פסוק כג
התערב נא. התחייב עצמך עם אדוני אם תוכל למלאות הדבר אשר ישאל:
לתת לך. לתת מאנשיך:

פסוק כד
ואיך תשיב. את פניך להלחם עם פני פחת וכו', הלא אף הקטן שבהם ממונה הוא על אלפים:
ותבטח. אם כן בוודאי כל בטחונך ברכב ובפרשים, על מצרים אשר הוא כקנה רצוץ:

פסוק כה
המבלעדי ה'. וכי מבלי גזירת המקום:
ה' אמר. כבר ניבא ישעיהו (ישעיהו ח ד): ישא וכו' ואת שלל שומרון, וטעה לומר שכן יעשה לירושלים:

פסוק כו
ארמית. בלשון ארמית:

כי שומעים. כי מבינים אנחנו ארמית:
יהודית. בלשון יהודית:
באזני העם. בפניהם כשהם שומעים, כי הכל מכירים בו, וכאומר, הנה אין מהדרך לפרסם דברי מלחמה בפני המון העם:

פסוק כז
העל אדוניך. וכי רק אל אדוניך ואליך שלחני אדוני לדבר דברי:
לאכול. להזהירם כי יבאו במצור, ומעקת רעבון וצמאון יוכרחו לאכול צואה ולשתות מי רגלים:
עמכם. רצה לומר: גם הם גם אתם:

פסוק כח
וידבר ויאמר. כפל דבריו לחזקם:

פסוק לא
עשו אתי ברכה. רצה לומר: עשו עמי שלום, לתת תשורת שלום:
ואכלו וכו'. רצה לומר: לא תהיו עוד כלואים בתוך העיר, מבלי לצאת ללקוט פירות האילנות, ולשאוב מי הבורות:

פסוק לב
ולקחתי. אקח אתכם מפה, להוליך אל ארץ טובה כארצכם כי כן היה דרכו, להעביר את האומות שכבש מארצם לארץ אחרת:
וחיו. מה שאין כן אם תעמדו במרד:
כי יסית. אשר יסית:

פסוק לג
איש וכו'. רצה לומר: כל אלוה את ארצו:

פסוק לד
הנע ועוה. הניעם ממקומם והעקימם:
כי הצילו. וכי אלהי שמרון הצילו את שומרון מידי:

פסוק לז
קרועי בגדים. על ששמע דברי רבשקה, המחרף ומגדף כלפי מעלה, להדמותו לאלהי עמי הארצות:

פרק יט

פסוק ג
ותוכחה. האויב מתווכח להשתבח בהצלחתו, ואומר ידי רמה:
ונאצה. מנאץ את ה' בדברי חרוף:
כי באו בנים. דימה בני הדור לאשה הכורעת ללדת בנים, ויושבת על המשבר, ואין בה כח להוליד הבנים:

פסוק ד
אולי ישמע ה'. הלואי יתן לב לשמוע:
והוכיח. התווכח בדברים כאשר שמע ה':
ונשאת. כאומר, לזה שאלתי מעמך שתשא תפלה לה':
השארית הנמצאה. שארית ישראל הנמצאה בירושלים, כי כבר כבש כל ערי הבצרות שביהודה:

פסוק ז
נותן בו רוח. אעיר רצונו ללכת מפה כאשר ישמע שמועה, היא שמועת תרהקה מלך כוש:
ושב לארצו. סוף הדבר יהיה שישוב לארצו בפחי נפש, ובארצו אפיל אותו בחרב:

פסוק ט
וישמע אל תרהקה. רצה לומר: קבל דבריו, ויצא גם הוא לקראתו למלחמה:
וישב. שלח שוב מלאכים, להודיע שאינו מסתלק לגמרי, כי אם על מנת לשוב:

פסוק יא
ואתה. וכי אתה תנצל, בתמיה:

פסוק יב
ההצילו. וכי אלהי העמים הצילו את העמים:

פסוק יג
לעיר ספרוים. לפי שהיתה גדולה וחשובה, אמר בה 'לעיר':

פסוק יד
הספרים. כי במכתב שלח הדברים האלה:
ויפרשהו. פרס כל אחת ואחת:

פסוק טו
הכרובים. שעל הכפורת אשר על הארון, וכאומר, ואיך אם כן תמסור בידו את ירושלים, ויבאו הכרובים ביד צר:

פסוק טז
אשר שלחו. את המלאך המביא הספרים:

פסוק יז
אמנם ה'. אתה ה', הנה אמת הוא שהחריבו את העמים:

פסוק יח
כי לא אלהים המה. אבל כל זה היה בעבור שאין בהם אלהות, ולזה האבידם:

פסוק כ
אל סנחריב. בעבור דברי סנחריב:

פסוק כא
עליו. על סנחריב:
בזה לך. בת ציון תבזה אותך, תלעג עליך, [וקראה בתולה, על כי לא נכבשה עדיין מעולם, למשול בה עם אחר, כבתולה זו שלא באה ברשות הבעל, וכן (ישעיהו כג יב): בתולת בת צידון]:
אחריך. אחרי מפלתך, תניע בראשה בדרך לעג:

פסוק כב
את מי. למה לא שמת על לבך להבין את מי חרפת:
מרום. לרום רקיע:

פסוק כג
מרום הרים. זה הר הבית:
ירכתי לבנון. בסוף יער הלבנון, מקום הארזים הגבוהים:
קומת ארזיו. רצה לומר: השרים והגבורים:
מלון קצו. הוא בית המקדש, שהוא מלון ומשכן השכינה, והוא הקץ מכל הדברים הנחמדים אשר בעולם:
יער כרמלו. רצה לומר: מיטב שבחו וכובד חזקו:

פסוק כד
אני קרתי ושתיתי מים. רצה לומר: מעולם הצלחתי במעשי, כמו הכורה באר ומצליח למצוא המקור, ושותה זרם מימיו:

ואחריב בכף פעמי. כאשר באתי להלחם בעיר הבטוחה בחוזק נהרותיה אשר סביב לה, אז הבאתי עליה חיל רבות, והחריבו הנהרות במדרך כף רגליהם:

פסוק כה

למרחוק. מזמן רחוק:

אותה. את הגזירה הזאת עשיתי מימים קדמונים:

ויצרתיה. ואני יצרתי את הדבר הזה, וכפל הדבר במלות שונות:

עתה הבאתיה. אני הבאתי עתה את הדבר על ידך:

ותהי. אתה תהיה למקל מרדות, להחריב ערים בצורות, לעשותם שממה וגלים, מצמיחים נצים ופרחים:

פסוק כו

ויושביהן. יושבי הערים ההם, עשיתים להיות קצרה ידם מלהלחם למולך:

עשב שדה. כעשב שדה:

חציר גגות. כחציר הגדל על הגגות, שהוא חלש למאד:

ושדפה. כשבלים הנשדפים, טרם נגמר בשולם לבוא לכלל קמה, כי אז המה חלושים עד למאד, ורצה לומר: הנה אני הוא המתיש ומחליש לפניך כח העובדי כוכבים, ולא באה בעוצם ידך:

פסוק כז

ושבתך. תרגם יונתן: ומיתבך בעצה:

ואת התרגזך. ואף את התרגזך ידעתי:

פסוק כח

אלי. באה אלי:

והשיבותיך. בעל כרחך אשיב אותך:

פסוק כט

וזה לך האות. אל מול חזקיה ידבר, הנה התשועה הזאת תהיה לך לאות על הבטחה אחרת, כי הנה הלגיונות החריבו וקלקלו הזרעים וגדעו האילנות, והקדוש ברוך הוא מבטיחך לכלכל אתכם בשנה ההיא בספיחי הזרעים:

ובשנה השנית סחיש. אולי היתה שנת השמיטה, והיו אסורים בחרישה וזריעה, ולזה נתברכו ספיחי הספיחים:

ובשנה השלישית זרעו. ולא תפחדו עוד לצאת השדה מפחד האויב:

פסוק ל
שורש למטה. רצה לומר: יהיו ממולאים בכל טוב, כהאילן הנטוע במקום רטוב, שמוסיף שורש למטה ומרבה לעשות פרי למעלה:

פסוק לא
כי מירושלים וכו'. רצה לומר: ירושלים תהיה השארית להנצל מיד סנחריב, וכן ופליטה מהר ציון, וכפל הדבר במלות שונות:
קנאת ה'. כי יקנא לשמו, אשר חרף רבשקה וסנחריב:

פסוק לד
למעני. למען כבוד שמי:

פסוק לה
ויצא מלאך ה'. לאחר שנלחם בכוש חזר ובא לירושלים, ואז יצא מלאך ה' וכו':
וישכימו בבוקר. סנחריב והמעט אשר נשארו חיים:

פסוק לו
בנינוה. היא ראש למלכות אשור:

פסוק לז
בית נסרוך. נסר מתיבתו של נח היה לו לאלוה, ובעת אשר השתחוה לה, הכוהו בניו:
והמה. בני סנחריב אשר הכוהו:

פרק כ

פסוק א
בימים ההם. אמרו רבותינו ז"ל (סדר עולם פרק כג), שהיה שלשה ימים לפני מפלת סנחריב:
למות. רצה לומר: חולי אנושה ומסוכנת, שיש בה כדי למות:
צו. היה מצוה על עניני ביתך:

פסוק ח
מה אות. רצה לומר: מה מאד יחשב לאות גדול ונפלא, כאשר ירפאני ה' מכל מכאוב החלי, ואעלה ביום השלישי אל בית ה':

פסוק ט
וזה לך האות מאת ה'. המקום מעצמו אמר לתת לך אות על הדבר הזה, אשר תעלה ביום השלישי לבית ה':

הלך הצל עשר מעלות. מעלות היו עשויות מול החמה, לבחון בהם שעות היום, כי כל שעה ירד הצל מעלה אחת, ושאל לו באיזה אות יבחר יותר, אם שילך הצל במהלכו לפנים עשר מעלות, פתאום וברגע אחד [ויהיה 'יהלך' כמו 'ילך', עבר במקום עתיד, וכמוהו רבים במקרא] או אם תרצה שישוב הצל אחורנית עשר מעלות:

פסוק י

נקל לצל לנטות. האות הזה שינטה הצל במהירות, הוא נקל מול אות החזרת הצל, כי בנטיות הצל במהירות, הלא תלך גלגל החמה במהלכו, ואך ימהר לכת במרוצה, ואין האות ניכר כל כך, ולזה ישוב הצל אחורנית, כי האות הזה יותר חזק וקשה:

פסוק יא

ויקרא וגו'. לעשות האות אשר בחר חזקיה:

במעלות אחז. רצה לומר: זה האות נעשה בהמעלות אשר עשה אחז, ובהם שב הצל אחורנית עשר מעלות. ורבותינו ז"ל אמרו (סנהדרין צו א) ששב לאחור כחשבון שמיהרה לרדת בהמעלות ביום שמת אחז, לקצר את היום, להמעיט בהספדו:

פסוק יב

כי חלה. על שנתרפא שלח לדרוש בשלומו דרך אהבה ובדברי הימים (ב לב לא) נאמר ששלח לדרוש המופת הנעשה בחליו:

פסוק יג

וישמע עליהם. יתכן שבקשו להראות להם את כל בית נכתו, ושמע עליהם והראם:

פסוק יז

ונשא. יהיה נשא ונלקח:

ואשר אצרו. אשר טמנו באוצר:

לא יותר דבר. מכל אשר בביתך:

פסוק יח

ומבניך. הם דניאל חנניה מישאל ועזריה:

אשר יצאו ממך אשר תוליד. כפל הדבר פעמים ושלש כדרך המקרא:

פסוק יט

טוב דבר ה'. טוב הדבר בעיני, ופירש דבריו ואמר, הלוא אם יהיה שלום בימי, וה' יאמת לי הבטחתו זו, אינני חושש במה שיהיה אחרי מותי:

פסוק כ

את המים. מוצא מי גיחון שהיתה מחוץ לעיר, הביא העירה:

פרק כא

פסוק ד
אשר אמר וגו'. כאילו המקרא קובל עליו לומר, ראו מה עשה, הלא ה' אשר שמה ישכון, והוא שם שמה מזבחות להאשרה:
בירושלים. בבית העומד בירושלים:
אשים את שמי. רצה לומר: אשרה שכינתי:

פסוק ה
בשתי חצרות. עזרת כהנים ועזרת ישראל:

פסוק ו
והעביר וכו'. היא עבודת המולך:
ועונן וגו'. המה מעשה כשפים:

פסוק ז
בבית. פסל האשרה שעשה, שם אותם בבית ה':

פסוק ח
ולא אוסיף. גם זה מדברי ה' שאמר לדוד ולשלמה:
אשר צויתים. הם אנכי ולא יהיה לך וגו' ששמעו מפי הגבורה אשר צוה אותם עבדי משה. הם שאר המצות כולם, ששמעו ממשה הנאמר לו מפי ה':

פסוק ט
ולא שמעו. אבל המה לא שמעו, כי מנשה התעה אותם לעשות הרע, עוד יותר מן העמים וכו':

פסוק י
וידבר ה'. ולכן דבר ה' וכו':

פסוק יב
תצלנה. כל אחת מאזניו, תרעד ותתנועע מגודל החרדה:

פסוק יג
קו שומרון. רצה לומר: כדרך הבנאי, אשר ינטה קו ליישר ולהשוות הבנין, כמו כן הרעה אשר תבוא לירושלים, תדמה לרעת שמרון:
ואת משקולת. היא העופרת הקשורה בהקו, לשקול ולהכביד למטה:

ומחיתי. אקנח אותה מכל אשר בה, כמו שמקנחין את הצלחת, ומהפכין אותה על פיה אחר הקנוח שלא תתטנף, כן יהיה סוף הקנוח של ירושלים, כי לאחר שתתרוקן מכל, תהיה נהפכת וחרבה:

פסוק יד
שארית נחלתי. כי שאר שבטי ישראל כבר הגלו:

פסוק טו
ועד היום הזה. ולכן עתה נתמלא הסאה:

פסוק טז
עד אשר מלא. כי בראות העם שהקל מנשה בשפיכת דם, למדו ממנו ושפכו גם המה, ויחשב העון אף למנשה כאילו הוא היה הממלא:
פה לפה. רצה לומר: משער לשער:
בעיני ה'. שבין האדם למקום:

פסוק יח
בגן ביתו. בהגן שהיה לו בביתו:

פסוק כו
בקבורתו. אשר כרה לעצמו בחייו:

פרק כב

פסוק ד
ויתם את הכסף. רצה לומר: יאסף כל הכסף בשלימות:

פסוק ה
עושי המלאכה. הם האומנים הגדולים הנקראים בדברי רבותינו ז"ל אדרכלין, והיו ממונים בבית ה', ומתחת ידם היו בונים האומנים הפועלים, כפי מה שיורו אותם:
ויתנו. והם יתנו את הכסף לאומנים הפועלים בשכרן:

פסוק ו
לחרשים. הם כורתי העצים בתמונה הנרצה:
ולבונים. הם הבונים העצים בקירות הבית:
ולגודרים. הם הבונים קירות האבנים:

פסוק ז
אך לא יחשב. לא עשו חשבון על הכסף וכו', כי ידוע היו שעושים באמונה, ולזה נבחרו אלו:

פסוק ח
ספר התורה מצאתי. יתכן שעל כי אחז שרף את התורה כמו שאמרו רבותינו ז"ל, לזה פחדו הכהנים פן ישלח ידו גם בספר התורה המונח מצד הארון, אשר כתב משה מפי ה', ולקחו הספר תורה ההיא והטמינו מפניו, ולאחר מותו חפשו אחריה ולא מצאוה, וכאשר היה הכהן גדול מחפש אחר הכסף המובא, ואחרי בדקי הבית מצאה, ואמרו רבותינו ז"ל שמצאה כשהיתה מגוללת בפרשת תוכחות והיה התחלת הדף יולך ה' אותך ואת מלכך, ועל כי מאז חפשו אחריה ולא מצאוה, אמר כמבשר, ספר התורה ההיא מצאתיה בבית ה':
ויתן וגו'. רצה לומר: הראה לו הנמצא כתוב בתחלת הדף, כי חשב את הדבר לאות ורמז להחריד את העם:
ויקראהו. כמתמיה ומשתומם:

פסוק ט
התיכו. לעשות מטבעות, להוציאם בהוצאה:

פסוק י
ספר נתן לי. רצה לומר: נתן לי ספר הנאבד, כשהיא מגוללת בדף הזה:
ויקראהו. בהדף ההוא:

פסוק יא
ויקרע וגו'. בעבור החרדה, כי גם הוא חשבה לאות וסימן:

פסוק יג
דרשו את ה'. שאלו לנביאים עלי ועל העם הנמצא פה ועל כל יהודה, בעבור דברי הספר הנמצא כתוב בה בתחילת הדף, אשר מהנראה שהוא לאות אשר גדולה חמת ה' וכו':
לעשות. אשר רוצה לעשות ככל הכתוב בתחילת הדף ההוא:

פסוק יד
אל חולדה. אמרו רבותינו ז"ל (מגילה יד ב): מפני שהנשים רחמניות הן הלכו אליה שהיא תתפלל בעדם; או יתכן אשר שאר הנביאים לא היו אז בירושלים:
שומר הבגדים. של המלך:
במשנה. בין שתי החומות, שהיא משנה להעיר, וכן (צפניה א י): ויללה מן המשנה:

וידברו אליה. את דברי המלך:

פסוק טז
הנני מביא. רצה לומר: האות הזה לא במקרה בא כי אם מה', וכאילו אמר הנני מביא רעה וגו':
אשר קרא. אשר צוה לקרות לפניו:

פסוק יח
ואל מלך יהודה. רצה לומר: דבר הנוגע אל המלך עצמו:
הדברים אשר שמעת. רצה לומר: אף שהגזירה גזורה כאשר שמעת, אל תהיה כלול עמהם:

פסוק יט
בשמעך אשר דברתי. רצה לומר: בעת השכלת בדברי האות הזה, אשר הוא מה':
ולקללה. מי שיקלל את זולתו יתלה הקללה בהם, לומר שיקולל כהם:

פסוק כ
אל קברותיך. ולא תקבר בארץ העובדי גלולים:
בשלום. עם כי מת במלחמה, מכל מקום תחשב לו לשלום, על כי לא ראה בהרעה הבאה על ישראל:
וישיבו. חלקיה וחבריו:

פרק כג

פסוק ב
ספר הברית. ספור התוכחות הנאמרים בברית:
הנמצא בבית ה'. וזהו על כי בהספר ההוא מצאו התוכחות גלולה בפתיחתה, ואף היא כתובה בידי משה המקודשות ומפי ה', והמה סיבות עצומות להחריד את העם לשוב לה':

פסוק ג
על העמוד. על המקום המיוחד למלך לעמוד בה:
להקים. לקיים את דברי התורה הנתונה בברית:
ויעמוד וגו'. רצה לומר: קבלו הברית:

פסוק ד
כהני המשנה. הכהנים שהמה שניים לו, כסגן ומשוח מלחמה:

בית אל. כי שם היה מקום טומאה, כי העמיד בה ירבעם עגל הזהב:

פסוק ה

השבית וכו' ויקטר וכו'. ביטל הכמרים אשר העמידו מלכי יהודה להיות מקטרים בבמות, בערי יהודה וסביבות ירושלים:

ואת המקטרים וכו'. גם אותם השבית:

פסוק ו

בנחל קדרון. סמוך להנחל:

וידק לעפר. שרפה עד שהיתה דק כעפר:

בני העם. אותם שהיו עובדים להם בחייהם, ועשה כזאת לבזותם:

פסוק ז

בתי הקדשים. העשויים לשבת בהן, המיוחדים לעבודת האשרה:

בתים. רצה לומר: יריעות לתלות סביבה, ודוגמתו (שמות לז יד): בתים לבדים:

פסוק ח

ויבא וכו'. הכהנים מזרע אהרן, אשר נעשו כומרים לעכו"ם, הביאם לירושלים להחזירם בתשובה:

ויטמא. השליך שם נבלות וכדומה:

מגבע. הבמות אשר עמדו מגבע וכו':

במות השערים. אשר עמדו מול השערים:

אשר פתח. כמו ואשר בפתח, וכו' ולפי שהיתה גדולה מכולם זכרה לעצמה:

שמאל איש. בבוא אל העיר:

פסוק ט

אך לא יעלו. עם שהחזירם למוטב, מכל מקום לא הניחם לעבוד במזבח ה':

אכלו מצות. משירי מנחה, הנאפה מצות, והוא הדין לשאר קדשים:

בתוך אחיהם. רצה לומר: לקחו חלק בין הכהנים, והיו אם כן כבעלי מומין, שאינם עובדים וחולקין:

פסוק י

את התופת. הוא המקום שהיו מעבירים שם בניהם למולך, ונקראה כן על שם שהיו מכים בתופים, לבל ישמע האב נהמת הבן כשהוא נשרף בין המדורות, ולבל יכמרו רחמיו:

לבלתי להעביר. רצה לומר: טמא המקום ההוא, לבל יעלה עוד על לב אדם להעביר שם למולך:

פסוק יא
לשמש. כי מלכי יהודה היו מיחדים סוסים לעבודת השמש, לרכוב בהם לקראתו בבוקר, ממקום שבאים בה לבית ה' אל לשכת וכו':
מרכבות השמש. אשר משכו בם הסוסים ההם:

פסוק יב
עלית אחז. שעל עליית אחז:
בשתי חצרות. של הכהנים ושל ישראל:
וירץ משם. הוציאם משם במרוצה ובמהירות:

פסוק יג
להר המשחית. הוא הר המשחה, ובעבור העבודת כוכבים ומזלות כנהו לגנאי:
אשר בנה שלמה. רצה לומר: הניח לנשיו לבנות:

פסוק יד
עצמות אדם. כי הוציא מהקברים עצמות עובדי העבודת כוכבים ומזלות:

פסוק טו
וגם את המזבח אשר בבית אל. עם שבית אל לא היתה מארץ יהודה מדינת מלכותו:
הבמה. כמו והבמה והוא הבנין אשר עשה להעמיד בה העבודת כוכבים ומזלות והמזבחות:
הדק לעפר. להיות דק דק דומה לעפר:

פסוק טז
בהר. של בית אל:
וישרוף. כי היו עובדי כוכבים:
אשר קרא. מאז בימי ירבעם קרא, ולתוספות ביאור אמר שוב, אשר קרא הדברים האלה:

פסוק יז
מה הציון. ראה ציון על קבר משונה בגדלו, ושאל עליו של מי הוא:
הקבר. זה הקבר, הוא של איש האלהים וכו':

פסוק יח
וימלטו עצמותיו. בעבור שלא יניע עצמות איש האלהים, החדיל מקחת עצמות הנביא הקבור סמוך לו, כי חשש פן יניעו בזה עצמות איש האלהים:

אשר בא משומרון. להשיב עמו את איש האלהים, כאשר נאמר שם:

פסוק כ
אשר שם. אף שכבר גלו משומרון, עם כל זאת המעט אשר נשארו עבדו עבודת כוכבים ומזלות כמאז:
עצמות אדם. של המתים:

פסוק כב
כי לא נעשה. רצה לומר: עם שגם לפניו עשו פסח, מכל מקום הוכרח לצות לעשות ככתוב בטהרה גדולה, כי לא נעשה כפסח הזה העשוי בטהרה מימי השופטים, ובדברי הימים (ב לה יח) נאמר מימי שמואל, כי שמואל היה סוף שופטים:
וכל ימי מלכי ישראל. מוסב על לא נעשה, לומר שלא נעשה כפסח הזה כל ימי מלכי ישראל, והם דוד ושלמה שמלכו על כל ישראל:

פסוק כד
על הספר. רצה לומר: בעבור הספר אשר מצא חלקיה, כי הספר הזה היתה סיבה לכל זה:

פסוק כה
וכמהו לא היה לפניו. ומה שנאמר בחזקיה (לעיל יח ה): ואחריו לא קם כמוהו, הוא בדבר הבטחון בה' וכמו שנאמר שם, אבל בדבר התשובה לא היה כיאשיהו ויש מרבותינו ז"ל שאמרו (שבת נו ב): שמעולם לא חטא, ותשובתו היתה להחזיר משלו כל דין שדן מבן שמונה עד שמונה עשרה, וזה שנאמר: ובכל מאודו:

פסוק כו
אך לא שב וכו'. אף שיאשיה עשה תשובה בכל לבבו, והורה להעם דרכי ה':
על כל הכעסים. בעבור כי בהצנע אחזו ישראל בהכעסים אשר הכעיס מנשה, לעבוד כוכבים כמוהו:

פסוק כט
לקראתו. למנעו ללכת דרך ארצו:
כראותו אותו. רצה לומר: בהלחמו עמו, וכמו (לעיל יד יא): ויתראו פנים, שרצה לומר: נלחמו פנים בפנים, והוא ראיית המלחמה:

פסוק ל
בקבורתו. אשר כרה לעצמו בחייו:

פסוק לב
אבותיו. מנשה ואמון:

פסוק לג
ממלוך. להסירו ממלוך בירושלים:
ויתן עונש. על שהמליכוהו לפני יהויקים אחיו הגדול ממנו, אשר לו משפט המלוכה:

פסוק לה
אך העריך. לא לקח הכסף כפי אשר ישר בעיניו, אך לקח מכל אחד לפי ערך עשרו:
על פי פרעה. מה שאמר פרעה בעבור העונש:
איש כערכו נגש. בחוזק יד ובכפיה גבה מכל אחד לפי ערכו:

פסוק לו
בן עשרים וחמש. כי היה גדול ב' שנים מיהואחז אחיו:

פרק כד

פסוק א
וישב. אחרי שלשת השנים:

פסוק ב
וישלח ה'. העיר את לב גדודי כשדים וכו', לבוא עליו למלחמה:
וישלחם. לפי שארכו הדברים, לכן חזר ואמר וישלחם, וכן דרך המקרא:

פסוק ג
אך על פי ה'. רצה לומר: לא גבר העכו"ם בעוצם ידו, אך דבר ה' היתה:
בחטאת מנשה. בעבור שאחזו בחטאת מנשה, לעשות ככל אשר עשה הוא:

פסוק ד
וגם דם הנקי. גם דם הנקי גרם הדבר:
אשר שפך. רצה לומר: על שהיקל מנשה בשפיכת דם, למדו העם גם הם לשפוך דם, אם כן מילא הוא את הדם, לעשות את כולם רוצחים:
ולא אבה. לזה לא רצה ה' לסלוח, כי היו אוחזים ברשעת מנשה, ואף בשפיכת הדם:

פסוק ו
עם אבותיו. רצה לומר: שמת עם אבותיו, אבל לא נקבר עמהם, כי אסר אותו להוליכו בבלה, ומת בדרך, ולא נקבר כלל כמו שנאמר בדברי הימים (ב לו ו) ובירמיהו (כב יט. עיין סנהדרין פב א):

פסוק ז
לצאת מארצו. להמליך מלך ביהודה, כמו שהמליך את יהויקים:

פסוק י
ותבוא העיר במצור. בנו סביבה כרכום לכבשה, וכן (דברים כ כ): ובנית מצור, ונקראה כן על שם כי העם היושב בה המה במצור ובמצוק:

פסוק יא
צרים עליה. מסבבים עליה להצר להעם:

פסוק יב
ויצא יהויכין. מסר את עצמו בידו לעשות בו חפצו, בחשבו כי יחמול עליו בעבור הכנעתו:
בשנת שמנה. וחושב שנים מקוטעות:
למלכו. למלכות נבוכדנצאר, ובירמיהו (נב כח) נאמר: בשנת שבע, ורצה לומר, בשבע לכבוש יהויקים, כי בשני למלכותו, והיא ה' ליהויקים, כבש את יהויקים בראשונה, והוליכו לבבל וקבל על עצמו להיות לו לעבד, והחזירו ועבדו ג' שנים, וחזר ומרד בו, וכבשו שנית בשנת ג' למרדו, הוא האמור בדברי הימים ב' (לו ט), ובזה השנה מלך יהויכין, וגלהו אחר ג' חדשים:

פסוק יג
ויקצץ. כרת וקלף את הזהב מהכלים:

פסוק יד
עשרת אלפים. ובירמיהו (שם) נאמר: יהודים שלשת אלפים ועשרים ושלושה, ורצה לומר: מבני יהודה היה החשבון האמור, והמותר היו מבני בנימין ושאר השבטים אשר התגוררו בירושלים, וזהו שאמר למטה שבעת אלפים, וכולם יחד המה עשרת אלפים, ולא חש לחשוב עוד אותן הכ"ג האמור בירמיהו:
וכל החרש והמסגר. הם האומנים ושומרי השערים, אשר סגרו אותם בעתם, וכן תרגם יונתן:

פסוק טז
הכל גבורים. על אנשי החיל יאמר, לא על החרש והמסגר:

פסוק כ
כי על אף. כי בעבור שהיתה אף ה' בירושלים וביהודה כל כך גדולה, עד להשליך אותם מעל פניו, לזה העיר לב צדקיה למרוד במלך בבל, להיות סיבה אל הגלות לשלחם מעל פניו:

פרק כה

פסוק א
למלכו. למלכות צדקיה:
דיק. הוא מגדל הנבנה מול העיר ללכדה:

פסוק ב
ותבוא העיר במצור. עמדה העיר והמצור סביבה עד וכו':

פסוק ג
בתשעה לחודש. בירמיהו (נב ו) נאמר בחודש הרביעי:

פסוק ד
ותבקע העיר. חיל נבוכדנצאר בקעו חומתה, וכאלו נעשית מעצמה, כי אנשי ירושלים היו חלושים ברעב, ולא עמדו למולם לעכב על ידם:
הלילה. רצה לומר: ברחו בלילה, ובירמיהו (ששם פסוק ז) נאמר: יברחו ויצאו מן העיר לילה:
דרך שער וכו'. בדרך השער העומד בין שתי החומות אשר אצל גן המלך:
וילך. המלך וכל אשר עמו:
דרך הערבה. בדרך ההולך אל ערבות יריחו:

פסוק ה
וירדפו. אמרו רבותינו ז"ל שברח דרך מערה ההולכת עד ערבות יריחו, ונזדמן צבי הולך מעל המערה, ורדפו הכשדים אחר הצבי, ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו:

פסוק ו
רבלתה. כי בהאריך ימי המצור הלך נבוכדנצאר לרבלה:
משפט. התווכח עמו על מה שמרד בו ועבר על שבועתו כמו שנאמר בדברי הימים (ב לו יג):

פסוק ח
תשע עשרה. כי בעת שכבש את יהויכין היה חי למלכו, וצדקיהו מלך י"א שנה, הרי י"ט ובסוף ירמיהו נאמר י"ח, ורצה לומר: לכבוש יהויקים בראשונה, שהיתה בשניה למלכות נבוכדנצאר:
רב טבחים. שר על ההורגים במצות המלך:

פסוק ט
בית גדול. הוא פירוש על מה שאמר כל בתי ירושלים, לומר שהם כל בית אדם גדול אשר בירושלים, ואותם לבד שרף ולא זולתם:

פסוק י
אשר רב טבחים. אשר עם רב טבחים:

פסוק יא
הנשארים. אשר לא נהרגו:

ואת יתר ההמון. הנשארים בכל ערי יהודה:

פסוק יד
אשר ישרתו בם. העשוים לעבוד ולשרת בהם בבית המקדש:

פסוק טו
אשר זהב זהב וכו'. רצה לומר בין של זהב בין כסף, הכל לקח:

פסוק יז
שמנה עשרה אמה וכו'. כבר נתבאר ענינם במלכים א בספור מלאכתו, ואין צורך אם כן בהשנות הנה:

וכאלה. מספר הרמונים שהיו באחד, היו בהשני:

פסוק יט
מרואי פני המלך. רצה לומר: היושבים תמיד עם המלך ובירמיהו נאמר שבעה אנשים וזהו לפי ששנים, , מהם לא היו חשובים כמו החמשה, ולא כללם כאן עמהם:

אשר נמצאו בעיר. ולא ברחו ממנה ביתר השרים:

הספר שר הצבא. סופר של שר הצבא:

המצבא. על פיו מוציאה כל עיר אנשיה לצאת במלחמה:

מעם הארץ. מהמכובדים שבהם, אשר נמצאו בעיר ולא ברחו:

פסוק כג
והאנשים. אשר היו עמהם:

אל המצפה. מקום מושב גדליהו:

וישמעאל וכו'. גם ישמעאל וכו' באו אליו עם, אנשיהם:

פסוק כד
וישבע להם. גדליהו נשבע להשרים ההם, שאין להם לפחוד מן הכשדים, כי לא יקחם בשבי:

ועבדו. במס:

פסוק כה

מזרע המלוכה. כאומר בעבור זה הרג לגדליהו, בחשבו שאליו ראוי הממשלה, כי הוא מזרע המלוכה, ולא לגדליה:

ואת היהודים. גם היהודים והכשדים שהיו עם גדליה, הרג ישמעאל ואנשיו:

פסוק כו

כי יראו. פן יאמרו הכשדים, אשר בעצתם נהרג גדליה פקיד המלך והכשדים אשר עמו:

פסוק כז

בעשרים ושבעה. ובירמיהו נאמר בעשרים וחמשה, כי בכ"ה מת נבוכדנצאר שטנו ובכ"ו נקבר, והוציאהו אויל מרודך בנו מקברו וגררו בחוצות, להודיע לכל שמת, ובכ"ז מלך ונשא את ראש יהויכין:

מבית כלא. רצה לומר: מיד כשהוציאו מבית הכלא, נשאו וגדלו:

פסוק כח

טובות. דברים טובים ונחומים:

מעל. עליון לכסאי שאר המלכים אשר היו עמו:

פסוק כט

ושנא. היה משנה את בגדיו אשר ישב בהן בבית הכלא, להחליפם באחרות:

לחם. כל הסעודה קרויה על שם הלחם:

לפניו. רצה לומר: עמו יחד:

כל ימי חייו. של יהויכין:

פסוק ל

וארחתו ארחת תמיד. פרס הנתונה לו, היתה פרס הנתונה תמיד מבלי הפסק, והיה למאכל לאנשי ביתו, כי הוא בעצמו אכל לחם לפני המלך תמיד:

דבר יום ביומו. דבר הצריך לו בכל יום נתנו לו ביומו, ולא העבירו המועד: